NEVELÉSÜGYI SZEMLE

A DÉLMAGYARORSZÁGI NEVELŐK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA

SZERKESZTI:
TETTAMANTI BÉLA

TARTALOM:

BALANYI GYÖRGY: Kisparti János (1885—1940) . . 1

JUNG PÉTER: Széchenyi műszaki alkotásai 7

SCHNELLER EDITH: De Gerando Antonina nevelési eszménye 18

KOVÁTS JÓZSEF: A kereskedelmi középiskola köznevelési rendszerünkben 27

ALDOBOLYI NAGY HELGA: Egy év a bécsi Collegium Hungaricumban 33

IRODALOM 36

NEVELÉS ÉS ÉLET 44

VI. évfolyam. **1942.** **1—2. szám.**

SZEGED.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK:

I R O D A L O M:

ZOLNAI BÉLA: A műkedvelő Purista lelki alkata *(Erdődi József)*; GÁLDI L.—MAKKAI L.: A románok története *(Visy József)*; MOLNÁR KÁLMÁN dr. A jog és az egyház *(Kemény Gábor)*; Rendtartás a tanulóotthonok számára *(Róder Pál)*; G. OUDARD: Nagy Péter *(Visy József)*; Dr. TAKÁCS GYULA: A népiskola igazgatása *(Wagner Ferenc)*; — — — — 36—44

N E V E L É S É S É L E T:

A Szerkesztőség bevezetője. A középiskola reformja a mai Franciaországban *(Krammer Jenő)*: Jegyzetek a „Gyermek és ifjúsági könyvtárak" c. tanulmányhoz *(Kemény Gábor)*; — — — — — 44—47

MUNKATÁRSAINK:

Dr. BALANYI GYÖRGY, egyet. c. rk. tanár, gimnáziumi igazgató (Budapest). — JUNG PÉTER, felsőipariskolai igazgató (Szeged). — Dr. SCHNELLER EDIT, egyetemi könyvtári tisztviselő (Kolozsvár). — Dr. KOVÁTS JÓZSEF, ker. középiskolai tanár, c. igazgató (Szeged). — ALDOBOLYI NAGY HELGA polgári iskolához beosztott középiskolai tanár (Mezőberény).

SZERKESZTŐSÉG: Szeged, Horváth Mihály-utca 2—4.

KIADÓHIVATAL: Szeged, Baross Gábor-utca 2. sz.

Minden kézirat a szerkesztőség címére küldendő.

A NEVELÉSÜGYI SZEMLE megjelenik évente legalább öt, kettős számjelzésű füzetben febr., ápril., jún., szept., és nov. hónapban. Előfizetési ára évi 10 P. — Csekkszámla száma: 603; címe: Szeged Csongrádi Takarékpénztár (az értesítő lapon a következő jelzéssel: Nevelésügyi Szemle előfizetése). Egyes szám ára 1·20 P. kettős szám ára 2·40 P.

Felelős szerkesztő: Dr. Tettamanti Béla. Felelős kiadó: Dr. Szalkai Zoltán.

Kisparti János.

(1885-1942)

December 23-án mult egy esztendeje, hogy a Gondviselés kifürkészhetetlen akarata kiszólította körünkből Kisparti Jánost. Bármily hosszú volt azonban az esztendő és bármily terhes világrendítő eseményektől, nemcsak hogy nem halványította el lelkünkben a megboldogultnak emlékét, hanem ellenkezőleg még elevenebb színekben rajzolta elénk emberi vonásait. Tulzás nélkül mondhatjuk, hogy ma, egy esztendő multán világosabban látjuk és fájóbban érezzük, mit veszítettünk Kisparti Jánosban, mint az elvesztés közvetlen bódulatában, Akkor csak általánosságban éreztük, hogy valami nagy emberi érték esett ki életünkből a nélkül, hogy az érték miségét és fajsúlyát közelebbről meg tudtuk volna jelölni. Ma már tudjuk, hogy az elveszített és soha vissza nem térő érték Kisparti János egyénisége volt. Hiszen minden emlék, benyomás, indítás és ihletés, ami személyével kapcsolatban lelkünkben zsong, egyéniségéből fakadt és sugárzott belénk.

Eszerint Kisparti János életművét és hatását elsősorban egyéniségén kell lemérnünk. Mert ő nem volt tudós a szó akadémikus értelmében: nem irt nagy tudós könyveket vagy mélyen szántó elméleti fejtegetéseket; de ugyanigy nem volt úttörő kulturpolitikus sem: nem állított fel új tanulmányi rendszereket, nem eszelt ki új iskolafajokat és nem szervezett új kulturintézményeket. Rajta tehát sem az elméleti tudós, sem a gyakorlati alkotó mértéke nem alkalmazható. Ő egyszerűen egyéniség volt a szó legeszményibb értelmében: azaz lélek, gazdag és sokoldalú tartalommal és e gazdag tartalom másokba sugárzásának és eleven erőkké alakításának minden feltételével és eszközével. Kifogyhatatlan és örökké lobogó energiaforrás volt ő, melyből szüntelenül eszmék és cselekvésre késztő indítások áradtak. Valóban szuggesztív egyéniség volt; mellette és alatta nem lehetett tétlenkedni, hanem akarva nem akarva dolgozni kellett. Erről minden tanítványa és tanára bizonyságot tehet.

És ha e csodálatos hatás magyarázatát keressük, legmélyebb okként Kisparti János páratlan hivatástudatát és hivatásszeretetét kell említenünk. Mert ha valaki, Kisparti János valóban hivatásos pedagógus volt. Szinte élt-halt az iskoláért; minden gondolatát, szive minden dobbanását neki szentelte. Ő megfordította a régi ismert latin mondást és nem istenverésnek, hanem élete legnagyobb boldogságának érezte, hogy tanár lehetett és taníthatott. Nála halvány árnyéka sem volt az elhibázott pályaválasztás kesernyésségének: ha százszor újra kezdhette volna életét, százszor a pedagógus pályát választotta volna. Bizvást mondhatjuk, hogy nála a tanári pálya még hivatásnál is több: szent megszállottság volt, mely betöltötte szivét-lelkét, végigrezgett minden idegszálán és irányította egész életét. Ezért volt, hogy társalgás közben

is legszívesebben iskolai vagy legalább tanügyi vonatkozású kérdésekre fordította a szót. Megvolt benne a szent megszállottság egyoldalúsága és szentül hitte, hogy kedves iskolai témái másokat is legalább olyan mértékben érdeklik, mint őt.

Természetes azonban, hogy ez a páratlanul eleven és minden porcikájában átélt hivatástudat maga is történeti fejlődés volt. Mert ha igaz is, hogy az alapokat a Gondviselés adta meg hozzá gazdag kegyelmi indításaival és előző nemzedékek hosszú sorában lappangó energiák felfokozásával és tudatosításával, egész életet kitöltő tartalommá nemesítése mégis Kisparti János személyes érdeme volt. Mert ő ebben a tekintetben is különbözött az átlagemberektől; teljes tudatossággal és átéltséggel készült hivatására. Éppen ezért fejlődése egyenes, mint a nagy nemzetközi autóutak; nincsen benne, nemhogy törés, de még számottevő elhajlás sem. Attól a pillanattól kezdve, hogy mint a váci piarista gimnázium kitűnő tanulója s mint az ősi rendház bentlakó diákja rádöbbent, hogy a szerzetestanári pályára van hivatása, nyílegyenesen halad előre a magaválasztotta úton. Az Úr szava szerint rátette kezét az eke szarvára és azontúl nem nézett többé vissza. Azóta csak egy irányt ismert: előre és csak egy feladatnak élt: minél bővebben meríteni a jó szerzetestanárban megkívántató ismeretek kincsestárából. Valósággal lángolt a tudásvágytól. Igazi jó diák volt; nemcsak abban az értelemben, hogy tanulmányait mindig kitűnő eredménnyel végezte, hanem abban az értelemben is, hogy minden tárgyban alapos és beható ismeretekre törekedett. Érdeklődése a szó legigazibb értelmében egyetemes és átfogó volt.

Sokoldalúságára jellemző, hogy hetedikes diák korában vallástani, természetrajzi és esztétikai dolgozataival nyert önképzőköri jutalmat, nyolcadikos korában ellenben magyar irodalmi, magyar történelmi és fizikai pályamunkáival aratott babérokat. E mellett társai kitűnő matematikusnak, jó zenésznek és elsőrangú gyorsírónak tartották. Joggal elmondhatjuk tehát róla, hogy már fiatal diákkorában hiánytalanul megvolt benne a későbbi tanár, igazgató és főigazgató minden kiválósága: páratlan szellemi élénkség mély és sokoldalú tudása és vezetésre termettsége. Igazi *princeps iuventutis* volt, akire tanárai és társai egyaránt jogos büszkeséggel és reményteljes várakozással tekintettek.

Az egyetemi évek természetesen még magasabbra szították a tehetséges ifjú ambícióját. Szívesen járt az előadásokra, de még szívesebben merült bele a szakirodalom műveinek tanulmányozásába. Gondolatainak kicserélésére, esetleg helyesbítésére mindig készen állott. El pihenni nem tudó szellemi frissesége szenvedélyes vitatkozóvá tette. Bármikor, bárkivel és bármily tárgyról kész volt vitába szállani. Ha megfelelő ellenfélre talált, kész volt késő éjtszakáig is folytatni az elmeélesítő szócsatát. És győzte szóval. Érvei és ellenvetései kifogyhatatlan gazdagságban bugyborékoltak fel bő tudásának mélységéből és ha a dolog érdemét tekintve talán nem is mindig, formai szempontból mindig neki biztosítottak győzelmet.

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy ez a szenvedélyes vitatkozási kedv csak üres ciráda vagy céltalanul odavetett dísz volt a

fejlődés döntő korszakába jutott Kisparti János szellemi arculatán; még csak azt sem lehet mondani, hogy csupán túláradó szellemi energáinak levezetésére szolgáltak. Ellenkezőleg a lázas vitatkozási kedv épp oly szervesen hozzátartozott egyéniségének kialakulásához, mint a lüktető olvasási vágy. Mert a tömérdek vitatkozás fejlesztette ki benne azt a bámulatos dialektikai készséget, mely később annyira jellemző vonása lett működésének. Az évtizedek múlásában mint tanár, mint igazgató és mint főigazgató a konferenciák, értekezletek és megbeszélések százain vett részt s ezeken mindig kitünően megállotta a helyét. Akár mint egyszerű tag, akár mint előadó, akár mint elnök volt jelen, beretvaélesre fent dialektikai érzékével rögtön át tudta tekinteni a helyzetet és ki tudta tapogatni a lényeget. Szinte azt mondhatjuk, hogy a felvetett kérdésekben való gyors és biztos tájékozódás idővel valósággal hatodik érzéke lett. Működése ezért keltette azt a benyomást, melyet egyik barátja így fejezett ki: „Kisparti János született elnök volt." Ehhez a született elnökséghez azonban a marsalbotot az ifjúkori viták szilánkjaiból kovácsolták.

Az alaki képzéssel lépést tartott a tárgyi ismeretek szorgos gyüjtögetése. Kisparti János ebben a tekintetben is teljes munkát végzett. Teljes odaadással merült bele szaktárgyainak tanulmányozásába s idővel mindkettőből kitünő szakemberré küzdötte fel magát. De igazi szerelmese mégsem a magyar irodalom és a latin nyelv, hanem a filozófia volt. Ezért bár szívesen járt Beöthy Zsolt formailag tökéletes és Riedl Frigyes eszmékben gazdag irodalmi vagy Ponori Thewrewk Emil lelkes filológiai előadásaira, mégis otthonosabban érezte magát Alexander Bernát, Medveczky Frigyes és Pauer Imre filozófiai óráin; aminthogy szívesebben merült bele egy-egy filozófiai, mint egy-egy irodalmi vagy nyelvészeti kérdés tanulmányozásába.

A pedagógiával már a filozófián keresztül és az egyetemen barátkozott meg, de annál alaposabban és egész életre szólóbban. Alapvizsgája után már tudatosan pedagógusnak érezte magát és azontúl a filozófiával csak mint a pedagógia legfontosabb segédtudományával foglalkozott. Egyetemi eszménye Finászy Ernő lett, akinek tartalmas és formás előadásai egész életére mélyen beleszántottak lelkébe. Az ismeretek gyüjtését és elraktározását olyan komolyan vette, hogy még a nagy szünidőt is rája fordította. Egész nap komoly filozófiai és pedagógiai munkákat olvasott és csak késő délután szakított magának időt a felüdülésre. De még a pihenésre szánt órákat is a komoly önképzés szolgálatába tudta szegődtetni: barátjával, Kornis Gyulával, akivel még az elemi iskola padjain kezdte szövögetni a barátság szálait, nap-nap után kiadós sétákra indult és sétaközben elmélyedő beszélgetések során felfrissítette és továbbszőtte napi olvasmányainak nehéz és elvont gondolatmeneteit.

Ilyen körülmények közt természetes, hogy Kisparti János gazdag és sokoldalú képzettséggel került ki az egyetemről. A szaktárgyaiban való tökéletes otthonosságot párját ritkító filozófiai és pedagógiai műveltséggel kötötte össze. E mellett megvolt benne a tudomány művelésének és az akadémiai karrieralkotásnak minden szükséges feltétele: volt te-

hetsége, problémalátása és kitűnő módszeres iskolázottsága. És még sem lett belőle tudós; tüneményes pályáját nem az elmélet, hanem a gyakorlat terén futotta meg.

Ennek a látszólagos ellenmondásnak vagy mondjuk, elhajlásnak magyarázatát két okban kell keresnünk: egy tárgyiban és egy személyiben. A tárgyi oknál első sorban a megboldogult tanári pályájának indulására kell gondolnunk. Mikor ugyanis a kitűnő képzettségű fiatal tanár a katedrára lépett, azonnal belekerült a kezdő tanárok taposó malmába: heti 19—21 óra mellett vállalnia kellett az önképzőkör és énekkar vezetését, az iskolai és társadalmi ünnepélyek rendezését és a sokféle reprezentálást. A mellett nem szabad felejtenünk, hogy Kisparti János szülővárosába, gyermek- és ifjúkori környezetébe került és így még kevésbé vonhatta ki magát a kisvárosi élettel járó sokféle társadalmi kötelezettség alól, mintha idegen emberek közé került volna. Sőt később, a világháború kitörése után tisztán lelkes lokálpatriotizmusból még a városi közélelmezési hivatal és a helyi Vöröskereszt-kórház üdülőházának vezetését is elvállalta.

Ilyen sokágú-bogú elfoglaltság mellett természetes, hogy a fiatal tanár tudós ambíciói és tervei mindjobban elhalványultak. Nagyszabású tudós munkák helyett legfeljebb ha rövid lélekzetű népszerű elmefuttatások, nekrológok és alkalmi felolvasások írására jutott ideje. Mert hiába, rajta is betelt a gyakorlati beállítottságú emberek végzete: amint egyszer belekerült az élet sodrába, az ár ellenállhatatlanul sodorta magával. Az ő útján nem volt többé megállás, annál kevésbbé visszafordulás.

De Kisparti János nem is gondolt visszafordulásra. Jól érezte magát a körülötte zajló élet hullámverésében; annál jobban, minél magasabbra tarajlottak körötte a hullámok és minél cselekvőbb része volt megmozgatásukban. És itt kell érintenünk a tudós pályától való elhajlásának második, személyes természetű okát. Azon kell kezdenünk, hogy Kisparti János mintaszerű tudományos felvértezettsége ellenére sem volt igazi tudós temperamentum. Impulzív, kifelé való szereplésre hajló természete nehezen volt ráfogható az aszketikus visszavonultságot és csendes magábamélyedést kívánó tudós munkára. Egyébként is inkább hájlott a kritikára, mint az alkotó munkára; jobban meg tudta mondani, miért nem jó valami, mint megmutatni, hogyan lehetne azt jól megcsinálni. Ebből következett, hogy az írás nem volt nála igazi lelki szükséglet, hanem csupán eszköz gyakorlati síkon mozgó eszméinek propagálására. Ezért azok a cikkei sikerültek legjobban, melyeket gyakorlati céljai, pl. a középiskolai reform, a gyakorlati tanárképzés stb. érdekében írt. Ezekben eleven, fordulatos és meggyőző tudott lenni. És becsületére legyen mondva, korán felismerte tehetségének irányát és nem akart mindenáron akadémikus tudós lenni. Hébe-hóba emlegette ugyan, hogy nagy elméleti munkák tervét hordozza magában, de ez aligha volt több szelíd öngúnynál.

A Vácon töltött évek arra mindenesetre alkalmasak voltak, hogy ráeszméltették Kisparti Jánost tulajdonképpen életirányára. Másrészt azonban azzal a veszedelemmel fenyegették, hogy tulságosan szétaprózzák idejét s maradandó alkotásokra hivatott tehetségét tized-huszadrangú

feladatok megoldásában porlasztják szét. Nagy jótétemény volt tehát számára, hogy a piaristarend vezetősége 1917-ben kiemelte váci környezetéből és a budapesti gimnáziumhoz helyezte át. Igaz, hogy az áthelyezés egyelőre alig jelentett többet helyszínváltozásnál és ambíciófokozásnál. Hatása igazában csak a forradalmak lezajlása után kezdett kibontakozni, mikor az egymást kergető események rohanása ismét alkalmat adott Kisparti Jánosnak az eleven élettel való közvetlen kapcsolódásra.

Ismeretes, hogy a huszas évek eleje példátlan pezsgést indított meg a magyar életben. A trianoni béke szörnyű igazságtalansága ugyanis szigorú önvizsgálatra és ennek eredményeként egy egyetemes és átfogó nemzeti reneszánsz elindítására sarkalták nemzetünk jobbjait. A mozgalom hatalmas lendülettel kezdődött. Politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális téren egymás után keltek életre a legkülönbözőbb kezdeményezések, melyek mind ugyanazt a célt szolgálták: ujjá akarták formálni a magyar életet. A nagy újítási vágy az iskolára is áthatott s főleg a tanítási anyagnak több nemzeti tartalommal való telítését sürgette. Különösen a Magyar Középiskolai Tanárok Nemzeti Szövetsége fejtett ki ebben az irányban nagy és lelkes tevékenységet. A szövetség mindjárt a tanácsköztársaság bukása után alakult s mélyen hazafias szellemével és tüzes magyarságával igen nagy hatást gyakorolt a magyar tanári rend közszellemének alakulására.

Kisparti János eleitől fogva cselekvő részt vett a szövetség életében és jóideig ő volt az éltető lelke. Ő adott neki programmot, ő rendezte gyűléseit és felolvasásait s magasszínvonalú folyóiratának, a Magyar Művelődésnek megindításával és gondos szerkesztésével példát adott ilynemű vállalkozás megszervezésére. Ezt a körülményt azért kell kiemelnünk, mivel Kisparti János közpályáját tulajdonképpen a szövetség életében való részvétele lendítette magasba. Ezen a réven jutott összeköttetésbe a tanárvilág széles rétegeival. A tanárvilággal való megismerkedést azután szükségképpen követte az Országos Közoktatásügyi Tanáccsal, ezt pedig a kultuszminiszterium magas, sőt legmagasabb köreivel való kapcsolatba jutás. Igy az egyszerű piarista tanár, akit akkor még semmiféle cím vagy kitüntetés nem különböztetett meg társaitól, egyik napról a másikra elismert pedagógiai tekintély lett. Tekintélye együtt nőtt szerepének és munkakörének tágulásával Az 1924. évi uj tanterv előkészítő munkálataiban már vezető szerepe volt. Hasonlóan nagy szerepet játszott az új Utasítások elkészítésében; különösen a latin nyelvi részbe folyt be erősen. A budapesti tanárképzőintézet tagságával és módszertani kollégiumának ellátásával új munkaterület nyilt meg előtte, melyet mindvégig megkülönböztetett ambicióval igyekezett betölteni. Az 1934. évi tanterv előkészítésében játszott előkelő szerepe már csak logikai folytatása volt korábbi munkásságának. Azt is természetesnek találta mindenki, hogy amikor az 1935: VI. t. c. értelmében újjászervezett királyi főigazgatóságok betöltésére került a sor, a tanügyi kormányzat elsősorban ő rája gondolt, mert az ő gazdag pedagógiai felkészültségében, szervező erejében és energiájában látott legmegnyugtatóbb kezességet a törvényhez fűzött várakozások valóra váltására.

És tudjuk, számítása teljes mértékben bevált: Kisparti János az arra leghivatottabbak ismételt kijelentése szerint legmintaszerűbben oldotta meg a szervezés tárgyi és személyi feladatait. Tankerületét sikerült egy-két év alatt mintakerületté fejlesztenie, melyet a hivatalos körök csak magasztalással tudtak említeni. Ezt nyilván azért tudta elérni, mivel egész lelkét, tudását, szervező képességét és tetterejét belevitte a munkába. Ha alantasaitól teljes értékű munkát kívánt, erre maga adta nekik a legjobb példát. Teljesítménye annál nagyobb elismerést érdemel, mivel korábban, tanár és igazgató korában tisztán a középiskola szemszögéből tekintette a pedagógiai kérdéseket és íme mint főigazgató egyszerre bele tudta élni magát a legkülönbözőbb típusú és célkitűzésű iskolák életébe és legalább pedagógiai vonatkozásokban kifogástalanul tudta irányítani munkájukat.

Hogy Kisparti János húsz esztendő alatt ilyen fényes pályát tudott megfutni és egyszerű tanársorból a vezetők közé tudta magát felküzdeni, mindennél meggyőzőbb bizonyítéka kiváló tehetségének és erős egyéniségének. Mert amit elért, tisztán a maga erejével érte el. Mögötte nem állottak nagyhatalmú protektorok s útját nem egyengették láthatatlan kezek. Mint a középkori bajvívók, egyedül állott ki a közélet porondjára s egyetlen fegyvere tehetsége és makulátlan egyénisége volt.

Kisparti János pályája tehát biztató példája a korán határozott irányba állított és következetesen, jobbra vagy balra való tekintgetés nélkül leélt életnek; klasszikus mintája az életfonallá alakított hivatástudatnak. Ez magyarázza nemcsak külső sikerét, hanem benső harmoniáját is. Mert Kisparti János élete valóban kiegyensúlyozott s a maga elé tűzött célok és eszmények alázatos szolgálatában kiteljesedett élet volt. Ugy is mondhatjuk boldog élet volt, melyet a kötelességteljesítés nyugasztó bölcsesége állandó derűvel hintett be. Innét a mosoly, mely úgyszólván állandóan ott játszadozott ajkán és innét a soha mordra nem forduló vidám kedély, mellyel másokhoz közelített.

Ezzel azonban nem akarjuk azt mondani, hogy Kisparti János egyénisége pályája végén is változatlanul az volt, aminek harminckét évvel előbb indult. Hiszen ez ellene mondana a fejlődés törvényének, mely pedig az emberi életnek épp úgy alaptörvénye, mint általában az élők világának. Kisparti János esetében a változatlanság elsősorban egyéniségének alapvető motivumaira: korán tudatossá érett hivatásszeretésére és következetes kötelességteljesítésére vonatkozik, de semmiképpen sem vonatkozik e motivumok megnyilatkozási formáira. Ebben a tekintetben lényeges különbségeket találunk a pályakezdés és végzés között. Míg ugyanis a fiatal Kisparti János éppen lángoló hivatásszeretéténél fogva hajlandó volt hideg csillagokat látni eszményeiben, melyekre mindenkinek egyforma áhítattal illik és kell feltekintenie, addig pályája végefelé már sokkal nagyobb mértékben számolt az emberi természet különböző adottságaival és tehetségeivel. Fiatalkorában általában a horatiusi *Fiat iustitia, pereat mundus*-elv híve volt és hajlandó volt azonnal pálcát törni mások fölött, akik másként látták és fogták meg a dolgokat, miként ő. Erős kritikai érzékénél fogva különben is hajlott a szigorúbb megítélésre. És véleményét sohasem rejtette véka alá. Amit igaz-

nak érzett, azt kíméletlen őszintességgel megmondotta lefelé és felfelé egyaránt. Ezért sokan inkább kellemetlen kritikust, mint alkotásra hivatott szakembert láttak benne.

Attól, az időtől kezdve azonban, hogy hivatalos minőségében több alkalmat nyert az emberekkel való közvetlen érintkezésre, lényegesen enyhült szigorúsága. Lassankint rájött, hogy az eszmények nem hideg csillagok, melyek csupán világítanak, hanem egyúttal hőforrások is, melyek azonban csak a befogadó szívek egyéni erőkifejtésén át tudnak éltető és termékenyítő meleget árasztani. Másszóval rányitott arra a nagy igazságra, hogy a legbölcsebb pedagógia is csak a nevelő egyéniségén keresztül hat, a nevelő egyéniség nevelő kisugárzását pedig a legkülönbözőbb körülmények egész légiója befolyásolja. Ennek a bölcs felismerésnek megfelelően különösen főigazgató korában már sokkal nagyobb rugalmasságot és megértést tanusított a végzett nevelő munka megítélésében, mint elindulásakor. Az észember mellett, aki csak a követelményekre tekint, egyre inkább előtérbe lépett benne a szívember, aki már az egyéni adottságokat is számításba veszi. Bár az önmagához való következetesség kedvéért lehetőleg leplezni iparkodott ezt a változást, közelebbi ismerőseinek lehetetlen volt észre nem venniök s nem örülniök neki. És bizonyos, hogy ebben a tekintetben még tovább fejlődött volna, ha a halál zordon keze végét nem szakítja életének.

Kisparti János után nem maradtak nagyszabású tudományos alkotások. A legnagyobb kincs, amit reánk hagyott eszményekért lángoló, munkás életének és harmonikus egyéniségének emléke. Kora fiatalságától egy nagy eszme, a magyar iskolaügy szolgálatába szegődött és életét tette rá, hogy ezt az eszmét közelebb segíti az ideális megvalósuláshoz. Ezzel ragyogó példát állított a magyar nevelésügy minden munkása elé. Adjunk tehát hálát Istennek, hogy életében a miénk, egészen a miénk volt, őrizzük emlékét szeretettel s kövessük példáját a közért való önzetlen munkálkodásban és minden szépért, jóért való lángolásban.

Balanyi György.

Széchenyi műszaki alkotásai.

Bármily szemszögből vizsgáljuk Széchenyi működését, mindenütt páratlan alkotásokat, korszakalkotó kezdeményezéseket látunk. A magyar szellemi, társadalmi és gazdasági élet minden ágára kiterjedő munkája egységes programmba sűrűsödik: felemeli a magyarságot a fejlődésnek arra a fokára, amelyet a civilizált népek már elértek, vagy amint ő azt kifejezi: *„Feljebb emelni a meglévőt, versenyképessé tenni a magyar életet, újat teremteni, ahol eddig semmi sem volt, alapot vetni a magyar jövendőnek, a legfejlettebb magyar életnek . . .“*

A Széchenyiről alkotott kép mindaddig halovány, elmosódott s színtelen, amíg életét és működését műszaki alkotásain keresztül nem nézzük. Sokrétű egyénisége egyedülálló történelmi nagyságában ezekben az alkotásokban nyilvánul meg legtökéletesebben, képünk róla csak

ezek ismeretében lehet hű és teljes. A nemzetébresztő, a nagy gondolkozó, a társadalomreformer, a gazdaságpolitikus mellett, műszaki alkotásaiban az eszméiért harcoló Széchenyi, a *tett embere* lép elénk. *A tett embere*, aki nem csupán kifogásol, hanem alkot is, aki nemcsak ír és beszél, hanem teremt; aki nemcsak hirdet eszméket, hanem azok megvalósításáért minden áldozatra kész. A szótól a tettig, az eszme megvillanásától annak megvalósításáig vezető rögös és tövissel kirakott utat vajmi kevesen merték vállalni azzal az önfeláldozással, szinte emberfeletti kitartással, amint azt Széchenyi tette! Széchenyi emléke egy évszázad távlatából alkotásaiban él és egyre fényesebben ragyog. *„Tett tehát az első, szó a második"*. Nemcsak jelszava, de *lénye* ez a legnagyobb magyarnak. Törhetetlen aktivitás, állandó tettrekészség jellemzi egész közéleti szereplését. csak ezzel volt képes megvalósítani — gyakran a legkilátástalanabb körülmények között — legtöbb tervét s műszaki alkotásainak hosszú sorát is.

Széchenyi műszaki alkotásainak súlypontja a teljes elhanyagolt magyar *közlekedés* kifejlesztésére esik. *„Magyarország fölemelésére csak három eszköz van: nemzetiség, közlekedés és végre más nemzetekkel való kereskedési összekapcsolás"*.

Az Alduna szabályozása. A gőzhajó feltalálása (1807) forradalmi hatással volt a vízi közlekedésre; nagy mértékben emelte a víziutak jelentőségét. Széchenyi hamar felismerte az országot átszelő Duna fontosságát a magyar kereskedelem és kivitel szempontjából s ezért első kezdeményezései közé tartozott: *„Dunánknak a Fekete-tengerrel való szoros egybekötése, rakoncátlan vizeinek megfékezése"*. Másutt azt írja: *„az Alduna hazánk életére, azt kell nyűgeitől megszabadítani és a Fekete-tengerig hajózhatóvá tenni"*. Bécstől egészen Konstantinápolyig terjedő rendszeres hajóközlekedés terve lebegett előtte, amikor látnoki szemmel megjelöli Magyarország hivatását: összekapcsolni a keletet nyugattal.

Ám a hajózást nagy mértékben akadályozták az Alduna Ómoldovától Orsováig terjedő szakaszán a mederben lévő szeszélyes sziklazátonyok és zuhatagok. Ezeken át csak magas vízálláskor volt biztonságos a hajóközlekedés. Közepes vízállásnál a hajózás veszélyes, alacsony vízállásnál pedig lehetetlen volt. Széchenyi a Duna e részének szabályozásával kívánt a dunai gőzhajózáson segíteni és ezzel hazánk közgazdaságán lendíteni.

A munka keresztülviteléhez átgondolt tervszerűséggel fogott hozzá. Ez a céltudatosság, amelyet minden műszaki alkotása létesítésénél tapasztalhatunk, egyedül az, amely őt, mint *nem szakembert* képessé tette az ily feladatok megoldására. Rendszerének lényege így jellemezhető:

1. a helyszínen személyesen meggyőződni a dolgok állásáról és megismerni a teendőket, 2. szakértővel megmagyaráztatni a probléma lényegét és a megoldás módozatát, 3. a keresztülviteli terveket a legkiválóbb szakemberrel elkészíttetni s ezeket esetleg még külföldi elismert szakemberekkel ellenőriztetni, 4. a munka nyugodt keresztülviteléhez az előkészületeket megtenni, a szükséges költségeket biztosítani s végül 5. magát a munkát lehetőleg *hazai* munkásokkal és *hazai* anyagok felhasználásával elvégezni.

A dunai hajózás tanulmányozására Széchenyi 1830-ban, saját négyevezős bárkáján Beszédes József jónevű mérnökkel végighajózik a Dunán egészen a Fekete-tengerig. Ezalatt részben saját tárgyalásai és tapasztalatai, részben Beszédes szakértői felvilágosításai alapján bő alkalma nyílik megismerkedni a dunai hajózás összes nehézségeivel. Ezek a nehézségek két irányúak voltak. Először meg kellett nyerni a munkákhoz az érdekelt szerb, oláh, orosz és török kormányok hozzájárulását, azután pontos felmérések alapján tiszta képet szerezni a Duna medréről. A Duna ezen szakaszának vízrajzi felmérésével Széchenyi javaslatára *Vásárhelyi Pál*[1] mérnököt — aki ezen a téren a legkiválóbb szakember — bízta meg.

Vásárhelyi a felméréseket három év alatt befejezte s Széchenyi szerint ezek *„fellebbentették azt a fátyolt, mely az ijjesztően dühöngő habok felett évezredeken át lebegett"*. Csak ezek után látták tisztán, hogy mi a teendő. A szabályozás terveit Vásárhelyi 1834-re elkészítette. A terv szerint a hajózást akadályozó sziklák kirobbantásával a Duna medrét kimélyítik s az Izlásnál, valamint Orsova alatt a Vaskapunál lévő két nagy zuhatagot a Duna medrének szélén létesítendő zsilipes csatornával megkerülik. Szükségesnek mutatkozott még a baloldali Dunaparton egy vontatóút kiépítése, hogy alacsony vízállásnál, amikor a hajóközlekedés veszélyes vagy lehetetlen, ezen az úton átszállással lehessen fenntartani a közlekedést, azonkívül, hogy a Dunán felfelé közlekedő hajók számára mint vontató út szolgáljon.

A munkák kivitele tekintetében számos oly műszaki probléma merült fel, amelyekre itthon kellő tapasztalatok nem álltak rendelkezésre. Ezért Széchenyi — aki 1833-ban mint királyi biztos megbízást kapott a szabályozási munkák lebonyolítására, Vásárhelyivel műszaki ismeretek gyüjtése céljából angliai tanulmányútra indult. Tanulmányozni kívánták: 1. a víz alatti repesztést, 2. a vízben történő kőépítést, 3. a meder tisztításához szükséges kotrógépeket és 4. sekélyjáratú hajókat.

A szerzett tapasztalatok felhasználásával még 1834-ben Vásárhely irányítása mellett megindultak a szabályozási munkák és három éven át folytak számos előre nem látott nehézség közepette. Először a vontató utat vették munkába. Nagy részét a Dunából meredeken kiemelkedő sziklákból kellett kirobbantani. Nehézséget okozott, hogy kellő számú a robbantásban gyakorlott munkás nem állt rendelkezésre. A robbantó nyilásokat ingatag hajóra szerelt magas állványok tetején, állandó veszélyek között kellett fúrni s erre a munkások kezdetben nehezen vállalkoztak. Ezért jelenti Széchenyi: *„Működésem"*-ben — hogy *„a katonai, a harmincadhivatal, az egészségügyi hatóság, a bányahiva-*

[1] *Vásárhelyi Pál*, Széchenyi állandó munkatársa 1793. március 25-én Szepesolaszliban született, meghalt 1846 április 8-án Pesten. Kiváló vízépítő mérnök, akiről életrajzíróia Széchenyivel kapcsolatban így ir: *„Ezen nagyszabású, az ország gazdasági fejlődésére évszázadokra kiható működésében egy szerény, de nagytudományú férfiút látunk Széchenyi mellett fáradatlanul dolgozni, eszméi megvalósításán fáradozni, nemes hévvel, hazafias lelkesedéssel és korát meghaladó nagy szakértelemmel. Ez a férfiú Vásárhelyi Pál, a legnagyobb magyar mérnök, tudásban, lelkesedésben és érdemekben méltó társa a legnagyobb magyarnak. (Gonda Béla:* Vásárhelyi Pál **élete és művei.)**

tal, a törökök, az oroszok, a természet, sőt maga az Ur Isten is csak bajt hoz — sok nehézséggel kell megküzdeni". De viszont a munka haladása örömöt is szerez neki. *„Nem kis élvezet"* — írja — *„ismét embereket látni, kik mint a zergék, úgy kúsznak a sziklákon, hogy az iparnak uj ösvényt törjenek, hogy az emberi nem tökéletesedését és nemesülését abba a vadonba is eljuttassák, ahol eddig csak sasok tanyáztak".*

A vontató út a Duna bal partján legmagasabb vízállása fölött 1·5 m. magasságban haladt végig. Szélessége 4—7 m., a keskenyebb részein kitérőkkel van ellátva. A Duna felé eső részén a mederbe süllyedő kőtámasztófalakkal van csuszamlás ellen biztosítva és ízléses korláttal ellátva. Ez a *„Széchenyi-út"*, a XIX. században épült legnevezetesebb ilyfajta utak méltó társa, s méltán mondja Lipthay Sándor[2] *„ha Széchenyi mást nem alkotott volna,* ez az út fenntartaná emlékét mind örökre".

A hajózást veszélyeztető sziklák kirobbantása kezdetben jól haladt előre. A Duna vízállása 1836. őszén feltűnően alacsony volt, úgyhogy a robbantások legnagyobb részét a víz fölött lehetett elvégezni. Azonkívül az előző munkákból a jól begyakorolt munkások most már kellő számban rendelkezésre álltak. Gyakran 1500 munkás dolgozott egyszerre. A zuhatagok megkerülésére tervezett hajózási csatornák készítéséről azonban le kellett mondani, mivel Széchenyi a szükséges, mintegy másfél millió forintnyi összeget nem birta előteremteni. Még a meder megtisztításához szükséges kisebb összegeket is egyre gyérebben utalták ki, ugyhogy Széchenyi végül is 10.000 forintot a sajátjából áldozott, csakhogy befejezhessék a munkát.

A munka összes költsége 510.000 forintot tett ki, ennek felét a vontató út építésére, másik felét pedig a meder szabályozására fordították. A Dunaszabályozás munkája így teljes sikerrel járt, amennyiben a legveszélyesebb sziklák kirobbantása által az Aldunán közlekedő kisebb méretű 120 tonnás gőzhajók számára az állandó közlekedést lehetővé tette. Ezzel Magyarország uj utat nyitott a nemzetközi kereskedelem számára. A nagyszabású munka eredményéről *Zelovich Kornél*[3] így ir: *„Minden hajó, amely az Aldunán megy keresztül, legyen az magyar, oláh, szerb, angol vagy francia, Széchenyitől a legnagyobb magyartól és Vásárhelyitől, a kiváló mérnöktől kapja igazolványát".*

A Dunahajózás. Az Alduna szabályozásával párhuzamosan haladtak Széchenyinek a dunai gőzhajózás fellendítésére irányuló törekvései. 1830-ban alakult az Első Dunagőzhajózási Társaság, amely a Dunának Ausztriára és Magyarországra eső részében 15 évig kizárólagos hajózási jogot kapott. Mivel az előjog révén hasonló magyar hajózási vállalat létesítése lehetetlenné vált, Széchenyi lelkesen agitált a magyar főuraknak a vállalatba való bekapcsolódása érdekében. Csak így lehetett az osztrák vállalat működésében a magyar érdekeket is biztosítani. A vállalat fejlesztésére Széchenyi jelentős befolyást gyakorolt. Az első évben a vállalatnak csak egy hajója járt Pozsony, illetve Bécs és Pest között. Már 1832-ben felhívja a Társulat figyelmét arra, hogy több uj hajó beszerzésével forgalmát iparkodjék kiterjeszteni. Az ő energiájának

[2] *Lipthay Sándor:* Gróf Széchenyi István műszaki alkotásai.
[3] *Zelovich Kornél:* Széchenyi mérnöki alkotásai.

köszönhető, hogy két újabb gőzhajót (Argo és Pannonia) beszereztek, egy harmadikat (Desdemona) pedig Triesztben rendeltek. Az utóbbinak gépi berendezését angliai útja alkalmával Széchenyi maga vásárolta meg. Ugyanakkor a pozsony-budapesti Dunaszakasz medrének tisztítására kotrógépet, a rakodás megkönnyítésére pedig rakodó darukat is vásárolt.

Ezzel a hajóparkkal a Társulat négy évvel megalakulása után már Pozsony és Galac közt rendes gőzhajóforgalmat tudott fenntartani. Két évvel később a Társulat még két tengerihajót szerzett s ezzel 6 év alatt megvalósult Széchenyi álma: Keletnek a Nyugattal való összekötése a Bécs és Szmirna közti 3.000 km hosszú hajóúton. Hogy a fejlődés ily rohamos volt, az elsősorban a Vaskapu szabályozásának és Széchenyi agilitásának köszönhető. Széchenyi érdeme, hogy a Dunagőzhajózási Társulat 1847-től kezdve a *Tiszán* Szeged és Tokaj között is rendszeres gőzhajóforgalmat tartott fenn.

Széchenyi lelkes szószólója volt a *Balaton* felvirágoztatásának és ennek érdekében 1846-ban megalakítja a *Balatoni Gőzhajózási Társaságot.* Meggyőződéssel hirdeti: „A *Balatonra gőzöst állítani a legsürgősebb teendők egyike, mert az balatoni pezsgő életet s nagy fejlődést hoz a Balaton partjára is, amely telepekkel fog benépesedni*". A társaság alapítása évében felépül és üzembekerül az első balatoni gőzhajó, a „Kisfaludy" gőzös, mely 40 évig egyedül szelte a magyar tenger hullámait.

A budai hajógyár és télikikötő. Széchenyi kiváló műszaki érzékére vall, hogy amint a Duna Gőzhajózási Társaság hajóállománya megszaporodott, azonnal egy megfelelő téli kikötő és azzal kapcsolatos hajógyár, illetve hajójavító műhely létesítésére hívja fel a Társulat vezetőségének figyelmét. Kimutatja, hogy erre a célra, központi fekvésénél fogva a legalkalmasabb hely Budapest. A kérdésben tehát nemcsak a hajózás ügyét kívánta előmozdítani, hanem kedvenc eszméjének, a főváros felvirágoztatásának egyik alkalmas eszközét is látja benne. Hirlapi cikkben élénk színekben festi le a hajógyártás jövőjét. „*Rendes hajógyár, kikötő, biztos telelő oly közel Pesthez s mindaz, mi szoros kapcsolatban van azokkal, mint nemcsak gőzhajók, de mindennemű és célú más hajóknak építése, mozdonygyár . . . s ebből természetesen következő táplálása, derekas fizetése sok száz munkás családnak . . . egy új forrása a legszebb s legelágazóbb iparágaknak*". Eszköznek látja hazánkban a hajó és mozdonyépítés bevezetését a jólfizetett, magyar szakmunkások nevelésére: „*mily szép alkalom volna ez földijeinknek, mind kereset módra, mind magok tökélyesbíthetésére nézve*". Azonmód oly magyar munkásokra gondol, aki ebben már némi gyakorlattal rendelkeznek. „*Legelőbb akadhatnak ilyenek úgy hiszem Szeged városa becsületes hajóácsai közt*". Leveleivel ostromolja József nádort, az udvari kamarát, az óbudai kamarai prefektust s mindenkit, akinek a kérdésben valami szava volt. Fáradozásának meg is lett az eredménye, mert 1835-ben boldogan írja, hogy a nádor elrendelte az ideiglenes kikötő költségeinek kiutalását. Az óbudai kikötő és hajógyár 1837-ben megtelt és az idők folyamán hatalmas hajógyárrá fejlődött.

A Lánchíd Széchenyi legismertebb műszaki alkotása; szintén egy

láncszeme a legnagyobb magyar főváros fejlesztési és közlekedést előmozdító törekvéseinek. *„Honunk két testvérvárosa"*, a fiatal Pest és az ősi Buda e hiddal való összekapcsolása által lett valójában az ország fővárosa: *Budapest* — amint azt Széchenyi először elnevezte. Csak így lett a főváros a magyar közlekedés központja, innen indult meg rohamos fejlődése világvárossá és kulturcentrummá.

Addig 42 hajón nyugvó hajóhíd, mint nagyon kezdetleges közlekedési alkalmatosság szolgálta a két város közt a forgalmat. Súlyosabb járművet nem birt el, nagyobb tömegek átszállítására nem volt alkalmas s alacsony vízállás esetén a társzekereknek a meredek feljárókra való kapaszkodásánál a szerencsétlenségek napirenden voltak. A hajók áthaladásához a híd középső részét meg kellett nyitni s ilyenkor természetesen szünetelt a forgalom. Télen 4—5 hónapra lebontották s akkor a forgalom vagy a Duna jegén, vagy kompon bonyolódott le. Jégzajlás idején a két város néha napokig teljesen el volt vágva egymástól. Egy ilyen jégzajlással kapcsolatos élmény váltotta ki Széchenyiből első ízben az állandó híd szükségességének gondolatát. 1821 január havában ezredéhez utazott s át kellett kelnie a Dunán. Kocsijával együtt 25 forintért kompon átvitték, de alighogy a másik partra értek, ágyúszó jelezte a jég megindulását s ezzel a forgalom beszüntetését. Egy évi jövedelmét szívesen feláldozná, hogy állóhíd legyen a Dunán, írta egy alkalommal naplójába. Erre a gondolatra később ismételten visszatért. 1830-ban már a közvélemény elé viszi, állandóan hangoztatja az állóhíd szükségességét, majd két évi propaganda után, az érdemleges munka megindítására 1832 február 28-án megalakítja a *Budapesti Hídegyesületet*, melynek célja: *„hogy ez a tárgy körüli nehézségeket összveleg nyomozza fel s azokat minden oldalról fejtse ki, szempontit s véleményit pedig legnagyobb őszinteséggel a közönség elébe terjessze. . ."* Ugyanabban az évben Széchenyi Andrássy György gróffal Angliába utazik az ottani hidak tanulmányozására és a világhírű angol hídépítőmérnökök szakvéleményének kikérésére. Az angol hídépítőknek (Tierney Clar, Telford, Ogden, J. Hartleg, W. Wright és Walker) feltett kérdések bámulatos technikai belátásról tanuskodnak és a hídépítás minden lényeges részletére tökéletes szakszerűséggel kiterjeszkednek. Tanulmányútjukról 1833-ban terjedelmes jelentéssel számolnak be a Hídegyesületnek. A jelentés részletesen kiterjeszkedik az összes szakvéleményekre s egybefoglalja Széchenyinek és Andrássynak a hídra vonatkozó javaslatát. Ez a jelentés *„a mult század magyar nyelven megjelent technikai irodalmának egyik legjelesebb terméke.... s a szakmérnöknek is díszére válnék"*.[1])

Széchenyi angliai útja alkalmával meggyőződött arról, hogy a fővárosnak az adott viszonyok mellett a Lánchíd felel meg a legjobban. Megjelöli, hogy a híd felépítésének költségei kb. 2 millió forintot tesznek ki, az évi jókarbantartásra pedig 40.000 forint szükséges. Az építés pénzügyi megoldására részvénytársaságot javasol, a fenntartási és javítási költségek előteremtésére pedig azt tartja legcélszerűbbnek, ha a hídon *mindenki* vámot fizet. Az utóbbi javaslata váltotta ki a legnagyobb

[1]) *Varga József* ipar- és kereskedelemügyi miniszter akadémiai beszéde.

ellenszenvet a híddal szemben; a nemesek hallani sem akartak arról, hogy nékik is vámot kelljen fizetniök.

Ettől kezdve Széchenyinek állandó elkeseredett harcot kell vívnia a híd megvalósítása érdekében. Sorozatosan óriási akadályok merültek fel, amelyeket csak az ő törhetetlen energiája volt képes legyűrni. Le kellett gyűrnie a kiváltságaira és előjogaira féltékeny mágnások és nemesség elkeseredett ellenállását, politikai ellenfelei gáncsoskodását, Budapest rövidlátó és kapzsi polgárságának — amely a hajóhídból eredő bevételeit féltette — tiltakozását, meg kellett küzdenie a nemtörődömség, a kényelem és akadékoskodók, a rosszhiszeműség ezernyi kifogásaival és rágalmaival. Egyéb országos jelentőségű dolgai mellett három évig folyt ez a harc, amíg végre az 1836 : XXI. törvénycikk elfogadja az általános vámfizetés elvét és elrendeli a Lánchíd építését.

Nem volt könnyebb az a további két évig tartó munka sem, amely a híd tényleges megvalósítása körül Széchenyire hárult: a tervpályázat kiírása, megfelelő vállalkozó megnyerése, a szükséges területek megvásárlása, de főleg az egész hídépítés pénzügyi előkészítése. Ez mind Széchenyi személyes közreműködésével történt. A híd felépítésére báró Sina György dúsgazdag bécsi bankárt és magyar földbirtokost nyeri meg; a híd tervét Tierney *Clark* Vilmos hírneves angol hídépítő készítette, míg az építkezést *Clark* Ádám vállalkozóra bízzák, aki ezen a téren bőséges gyakorlattal rendelkezett. Az építés munkáit 1840-ben kezdik meg; 1842. augusztus 24-én van az alapkő letétele. E napon *Kossuth* Lajos a következőket írja: *„A híd alapkövével voltakép alapkövét tettük le a polgári egyenlőségnek. Legyen azért e híd intőjel, mely az ember és polgár kötelességeinek közösségére mutat.“* A jogaiban sértett nemesség e napot a régi magyar alkotmány temetése napjának mondja.

Az építkezést angol szakmunkások végzik, de a felhasznált építési anyagok, — a felfüggesztő láncok legkiválóbb minőségű acélrészeinek kivételével, amelyeket Angliából hoztak, — mind magyar eredetűek. A gyalog- és kocsiút öntöttvas kereszttartóit, valamint a korlátoszlopok öntvényeit a Széchenyi által alapított vasgyárban öntötték *Ganz* Ábrahámnak, a világhírű Ganz-gyár későbbi alapítójának, szakszerű vezetése mellett.

Az építési munkák nagy nehézségekkel jártak és olyan különleges műszaki megoldásokat tettek szükségessé, amelyekre a szakemberek világszerte felfigyeltek. A Duna szélessége, a meder mélysége, az ágyazat kedvezőtlen tulajdonságai, a víz sebessége, az erős áradások és jégzajlások rendkívül megnehezítették a pillérek felépítését úgyhogy ez a munka több mint öt évig tartott. A 48-as mozgalmas márciusi napokban az első tartóláncot húzták fel a kész pillérekre. Az utóbbi alkalommal Széchenyi majdnem életét vesztette, ugyanis az emelőlánc egyik szeme elszakadt s a hatalmas tartólánc lezuhant az ideiglenes munkahídra, amelyről Széchenyi figyelte a kényes munkát. A híd megbillent s Széchenyi a Dunába esett.

A híd hevenyészett kocsiútján a szabadságharc alatt már számos csapat haladt keresztül. Pestnek Buda Várából történt bombázása alatt az egyik tartólánc lényegtelenül megsérült. Két ízben majdnem felrob-

bantották. Végre 1849 november 20-án véglegesen átadták a forgalomnak.

A Lánchíd — nyílásának nagyságát tekintve — építése idején a világ legnagyobb függőhídja volt, amely vonalainak kecses formája s egész architekturájának szépségénél fogva világszerte elismerést aratott építészeti remekmű. A Lánchíd a technikai tudásnak, a kitartásnak és Széchenyi minden nehézséget legyőző vasakaratának acélos szimbóluma. Széchenyi a híd építésénél állandóan megjelent, minden munkát a legnagyobb érdeklődéssel kisért, de maga soha nem ment át a hídon, amely örökre hirdeti nagyságát.

A *József Hengermalom.* Magyarország közgazdasági fejlődése szempontjából nagy jelentőségű az első budapesti gőzmalom, a József Hengermalom, szintén Széchenyi alkotása. Addig hazánkban több mint százezer különböző szél-, vizi-, és szárazmalom látta el az ország lisztszükségletét. Magán a Dunán több mint 500 vízimalom dolgozott. Munkájuk azonban árvíz, fagy és jégzajlás idején szünetelt, azonkívül erősen akadályozták a hajózást. Ezek a malmok külföldi igényeknek megfelelő állandó minőségű, egységes lisztet kellő mennyiségben előállítani nem voltak képesek. Pedig a kiváló acélos magyar búza lisztje már keresett cikk volt a külföldi — különösen osztrák és francia — piacokon. Ezért inkább búzát kellett exportálnunk. Széchenyi figyelve a Dunán felfelé haladó, buzával megrakott uszályokat, azonnal látta annak hátrányát, hogy nem lisztet szállítunk ki. Naplóiból kitűnik, hogy külföldi útjai alkalmával ismételten érdeklődött idegen országok malomipara iránt és éles szemmel meglátta a magyar ipar számára ezen a téren mutatkozó lehetőségeket. 1828 június 7-én Pest vármegyéhez intézett levelében kifejti, hogy: *„részvényes társasággal gőzmalmot szándékozom állítani, hogy mintául szolgálván, lassanként mindenütt állíttassanak fel gőzmalmok s Hazánk gabona helyett végkép liszttel üzzön kereskedést"*. Szükségesnek tartja azonban a kérdés előzetes alapos tanulmányozását: *„minek előtte megengedném, hogy belékapjonak, mindent hidegvérű kalkulusra akarok szorítani"*. A malmokban ezidőben kezdték először az őrlőkövek helyett az őrlőhengereket alkalmazni s ezek munkája köti le figyelmét. A svájci frauenfeldi malom volt az első, amely hengerszékekkel dolgozott. Széchenyi ezen malom vezetőjével, valamint a hengerszék feltalálójával, Schuleberger Józseffel megmagyaráztatta magának az őrlőhengerek előnyeit, megegyezett velük ilyenek szállítására. Megalakította a Pesti Hengermalom Társaságot, összehozta a szükséges 200 ezer forint alaptőkét, majd azonnal megindította az építkezést, amely 1840-ben be is fejeződött. A következő év júliusában megérkeztek a gépek s 1841 szeptember 15-én megindult a malom üzeme. A malom napi teljesítménye 300 q.

A József malom példája nyomán rövidesen számos hasonló gőzmalom épült az országban s így alapját vetette meg és évtizedeken keresztül vezető szerepet biztosított egész Európában a magyar malomiparnak. A József Hengermalomban használták először a gabona minőségének megállapítására a hektolitersúly mérleget s ott vezették be el-

sőízben az állandó liszttípusokat. Széchenyi működése így a magyar malomipar terén is korszakalkotó volt.

Széchenyi a József hengermalom mellett a szükséges javítások szakszerű eszközlése céljából *vasgyárat* is létesített. Ez a gyár *Ganz* Ábrahám vezetése mellett szépen fejlődött. Főleg ekéket, vetőgépeket és kisebb mezőgazdasági gépeket gyártottak. E gyár öntődéjében készült a Lánchíd kereszttartóinak nagyrésze s a *Clark* által szabott szigorú átvételi feltételek nagyban hozzájárultak a magyar öntőtechnika fejlődéséhez. A szabadságharc kitörésekor a gyár átalakult hadiszergyárrá; főleg ágyúkat és lövedékeket gyártottak benne.

A Tisza-szabályozás, illetve a Tiszavölgy ármentesítése Széchenyinek évszázadokra szóló legnagyobb szabású műszaki kezdeményezése. Ennek rugója is az a mélységes fajszeretet, amely minden alkotásának végső oka.

A szeszélyesen kanyargó Tisza áradásaival évről-évre többszázezer holdat öntött el és felbecsülhetetlen károkat okozott. A kiöntött víz sokszor hónapokig megmaradt a földeken, mocsarakkal és nádasokkal borítva és minden termelésre alkalmatlanná téve azokat. Sürgős segítség kellett e vidéknek, *„mely a magyarság bölcsőjének tekinthető s hol saját fajunk oly lapályokon üté fel sátorát, melyek naprul-napra mindinkább a korlátlan vizek martalékivá válnak s hol a földnek süppedékes egészségtelen volta miatt pusztul és szegényedik a magyar sziszifuszi kárhozatban“*. Ez nemcsak a Tisza völgyének ügye, hanem országos érdek, mert: *„bizony a dunántúli és egyéb magyarság is nemzetiség dolgában csak hervadozni és kora halálra fog jutni, ha pusztulásnak indul a Tiszavölgy“*. Széchenyi a Tisza völgy kiöntéseinek megfékezésével s az árvizek megszüntetésével több millió hold értékes földet kíván a tősgyökeres alföldi magyarság anyagi jólétének emelésére meghódítani és a mezőgazdasági termelés számára megmenteni.

A nagyszabású munka megkezdése előtt Vásárhelyivel a Pannonia gőzösön végigutazik a Tiszán, hogy a helyszínen meggyőződhessék a teendőkről s egyúttal az érdekelt vármegyéket is megnyerje a szabályozás ügyének. Az 1845. évi nagy tiszai árvíz hatása alatt József nádor is sürgette a szabályozás megindítását. Széchenyi a tervek elkészítésével kipróbált munkatársát, Vásárhelyi Pált bízta meg. Egy év alatt el is készültek a Tisza szabályozására és a Tiszavölgy ármentesítésére vonatkozó tervek. Vásárhelyi a Tisza gyakori áradásait a meder vízlevezető képességének fokozásával kívánta megszüntetni. E célból 122 kanyar átvágásával a folyó hosszát közel egy harmadával akarja csökkenteni, azonkívül a partoktól nem nagy távolságban védőgátak közé szorítani az áradó vizeket. Mivel a terv ellen több oldalról kifogások merültek fel, Széchenyi két híres olasz szakértővel: *Francesconi* és a Po szabályozását végző *Palleocapa* mérnökkel felülvizsgáltatja azokat. Az előbbi helyeselte Vásárhelyi terveit, Palleocapa azonban más megoldást javasolt. Ő a töltéseket a partoktól messzebbre kívánta helyezi és azoknak csupán árvédelmi és víztárolási szerepet szánt, míg Vásárhelyi a közeli töltésekkel nemcsak árvédelmet, hanem az árvíz lefolyását is irányítani, illetve gyorsítani kívánta. Vásárhelyi 122 átvágást tervez, míg Palleocapa

csak 21 átvágást tart szükségesnek. A két terv fölötti vita késleltette a munka megindítását, míg végül is a két tervet egyesítették. Évek múlva mégis Vásárhelyi terveinek helyessége igazolódott be s a munkákat ezek szerint folytatták. A tervek feletti heves viták az amúgy is beteges Vásárhelyit annyira megviselték, hogy egy ilyen vita izgalmában hirtelen meghalt.

A szabályozás keresztülvitelére szükséges mintegy 6 és félmillió forint összeg előteremtésére Széchenyi *„Adó és két garas"* című röpiratában nemzeti pénzalapot kíván teremteni úgy, hogy minden földbirtokos fizessen holdanként két garast. Ez az alap a szabályozási munkákon kívül a közlekedés kiépítésére és Budapest fejlesztésére is szolgálna. A terv természetesen megfeneklett a nemességnek „nem adózási" privilégiumán. Szerencsére más oldalról kínálkozik alkalom, hogy Széchenyi a nagyszabású munkát megindíthassa. A magyar kancellária vezetőjének, gróf Apponyi Györgynek javaslatára 1845-ben Metternich Széchenyinek felajánlja a helytartótanács közlekedési osztályának vezetését, tekintettel arra, hogy „mi közhasznú és gyakorlati eddig Magyarországban életbe léptetett, többnyire az ön (Széchenyi) éleslátásának és tevékenységének köszönhető." Széchenyi a nagy cél érdekében vállalta a megbízatást, de hogy teljes függetlenségét megőrizze, fizetés nélkül. *„Eszmetöredékek, különösen a Tiszavölgy rendezését illetőleg"* című művében klasszikus teljességben összefoglal mindent, ami a szabályozás végrehajtásához szükséges. Ennek hatása alatt az első évi költségeket, mintegy félmillió forintot meg is kapja. A további költségeket az érdekelt birtokosokra kívánja hárítani, s ezért elhatározta, hogy a Tiszavölgyet szakaszokra osztva az egyes szakaszokban az érdekeltekkel társulatot alakít és ezek a társulatok mérnökök vezetése alatt önállóan végzik a szabályozási és ármentesítési munkákat. Az így alakított társulatok elnökeiből megalakítja a Tiszavölgyi Társulatot. Tiszadobon 1846-ban megalakul az első vidéki osztály és ugyanott augusztus 27-én megtörténik a hatalmas munka első kapavágása. Ezzel megindul az ország egyik legnagyobb jelentőségű gazdasági munkája. A következő években szaporítja a vidéki osztályokat, ugyhogy 1847-ben már 8 vidéki osztályban folyik a munka. Az 1847. év elején az országgyűlésnek beszámol eddigi munkájáról és kifejti a további teendőket. Ezzel alapját veti meg az egész Tiszavölgy szabályozási rendszerének és az ármentesítő társulatoknak.

Közlekedésfejlesztési tervek. Az első magyar minisztériumban Széchenyi a közmunka- és közlekedésügyi miniszteri tárcát vállalta. Eddigi alkotásai alapján itt volt a legméltóbb helye. Alkalma nyílik az egész magyar közlekedésügyre vonatkozó eddigi eszméit rendszerbe foglalva hosszú évtizedekre szóló programot készíteni. Ezt 1848 január 25-én a rendek elé is terjeszti: *„Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről."* A javaslat a magyar közlekedésügy egységes elvek alapján felépített tervezetét foglalja magában. Bevezetésében kifejti, hogy *„szabad és biztos közlekedés nélkül épp oly bágyadt és beteg e hon, mint azon test sem pezseghet erőktül, de hervatag teng, melynek ereiben szabadon és élénken nem foroghat a vér."* Programmot ad a közúti, vizi és vasúti

közlekedés harmónikus fejlesztésére. Korát megelőzően rávilágít a még gyermekkorát élő vasúti közlekedés jelentőségére s elsőnek hangsúlyozza, hogy a vasút fő jövedelmi forrása nem a személy-, hanem az áruforgalomból fog fakadni. Négy vasúti fővonalat tervez, amelyek Budapestről, „*a magyar kereskedelem és ipar gyúpontjából*" kiindulva mindmegannyi főérként összekapcsolják a fővárost Béccsel, Fiumével, Erdéllyel és Galiciával. Ezeket a vonalakat szárnyvonalak kötik össze egyes vidékek gócpontjaival. Hangsúlyozza, hogy a fővonalaknak állami kezelésben kell lenniök, míg a szárnyvonalak magánkézben is lehetnek. A programm magában foglalja a rendkívül elhanyagolt közúti úthálózat kiépítésének terveit és kifejti a közútak karbantartásának egységes módozatait is. Végül gondoskodik a behajózásról, a fiumei kikötő fejlesztéséről és hajózási csatornák építéséről. A bekövetkezett események természetesen lehetetlenné tették a nagyszabású programm megvalósítását, de a *kiegyezés után* ezen az alapon indult meg a magyar közlekedés kiépítése.

Széchenyi technikai alkotásai alkotójuk feltűnő műszaki érzékéről tesznek tanúbizonyságot. Műszaki beállítottságát mutatják éles megfigyelései, a látottaknak azonnali reális értékelése, valamint az az előre kiszámított rendszer, amellyel munkáit megszervezi és keresztülviszi. Zelovich Kornél[4] *a nemzet legnagyobb építőmesterének*, Varga József *Magyarország tanácsadó mérnökének* nevezi Széchenyit. Lipthay Sándor azt mondja róla, *hogyha magyar főúr helyett Angliában születik, bizonyárá korának egyik leghíresebb mérnökévé válik.*

Széchenyinek minden tettét, alkotását a legnemesebb idealizmus, nemzete iránti szeretete sugalja és irányítja. Műszaki alkotásait sem szabad egyszerűen hasznothajtó vállalkozásoknak tekinteni, hanem azok mögött meg kell látni azokat a magasztos nemzeti célokat amelyek*ért* azokat létrehozza. Technikai alkotásai azt bizonyítják, hogy ő látta meg igazában az anyagiak visszahatását a szellemi életre. Mert mikép fejleszthetnők a nemzeti érzést és hogyan teremthetnők meg a kultúrát az ország oly vidékein, amelyek *utak híján* hónapokon át meg nem közelíthetők; hogyan emelhetnők a művelt fők számát, amíg legalább az anyagi jólét minimumát nem biztosítjuk számukra?

Széchenyi minden alkotását rendkívüli akadályok *legyőzése árán* volt csak képes megvalósítani. Közérdekű tervei megvalósítását kicsinyes magánérdekek, egyének és pártok önzése, maradiság és rosszindulat iparkodtak meggátolni, mégis Széchenyi eszméi áthatották korát, de a legtöbb eszmével jóval meg is előzte azt. Számos tervének megvalósítása az utókorra maradt, ezekben ma is él közöttünk s újabb nagyobb alkotások létesítésére ösztönzi követőit. A Lánchíd példakép szolgált a magyar mérnököknek s ők hálás tanítványoknak bizonyultak.

A Vaskapu végleges szabályozását is magyar mérnökök fejezték be. 1908-ban megvalósul Széchenyi terve szerint a Magyar Folyam és Tengerhajózási Társaság. Megépültek a Széchenyi közlekedési tervében vázolt vasutvonalak, a közutak és csatornák, kiépült a Balaton környéke, fellendült a balatoni hajózás, elkészült Fiume kikötője s valóban gyönyörű

[4] Zelovich Kornél: A tudományos technika magyar úttörői.

világváros lett Széchenyi dédelgetett Budapestje; Széchenyi szellemében folyik ma is a Tiszavölgy ármentesítése. Műszaki alkotásai hosszú során keresztül így kapcsolódik bele ma is a magyar életbe a Legnagyobb Magyar: Széchenyi, az *alkotó magyar.*

Jung Péter.

De Gerando Antonina nevelési eszménye.

A magyar nemzetnek minden időben voltak nagyműveltségű, jellemes női mintaképei, akik nemcsak az országvédő férfiak asszonyai, hanem valóban egyenrangú társaik is voltak. A háború hosszú hónapjaiban egyedül vezettek kis országnak beillő váruradalmakat, helyálltak a férfigondokban és a férfimunkákban is. De nem egy közülük, a tudósok társaságában sem szégyenkezett. A műveltség hatalmát felismerték és cselekvően igyekeztek annak hatósugarát kiterjeszteni. Egyéniségük közvetlen hatásával az otthonukat, a környezetüket emelték magukhoz; nagy iskolai alapítványaikkal az ország kultúrális színvonalát igyekeztek emelni a legmostohább politikai időkben. Így élt Zrínyi Ilona, Lorántffy Zsuzsanna, Brunswick Teréz.

Kimagaslók voltak, pillérek voltak, magányosan álltak, de alapot vetettek és irányt mutattak a nőnevelés valódi útépítőinek, akik felismerték a nőnevelés társadalomalakító fontosságát és megalkották Magyarországban az állandó, szervezett leányközépiskolákat. A mult században ők a Nagyasszonyok méltó utódai, világító nevek: Veres Pálné, Karacs Teréz, Zirzen Janka és De Gerando Antonina.

De Gerando Antoninának utolsó munkás éveiben voltam növendéke. Az örömbe, hogy ismerhettem, belevegyül az üröm, hogy miért nem hallhattam tanítását érettebb koromban is. Az idősebb generációnak nem szükséges magyarázni, hogy ki volt De Gerando Antonina! Kitörölhetetlenül él személyiségének varázsa mindazok lelkében, akik szerencsések voltak őt ismerhetni. De szükségesnek tartjuk, különösen a fiatal pedagógusokkal megismertetni De Gerandot, a nagy nevelőt, akinek az adatott meg, amit igen kevés pedagógus mondhat magáénak: elméletét, nevelési eszményeit *megvalósíthatta* a gyakorlatban. A kolozsvári Felsőbb Leányiskola az *életre* nevelte növendékeit. Az ott nevelkedett nők a társadalom csendes vezetői lettek. Nem szakemberek, hanem a kultúra fogékony, átlagon felüli műveltségű, nem hazafiaskodó, hanem lelkes hazafiakká váltak felnőtt korukban.

Személyiségének varázsát említettem. Miben állott az ő személyi varázsa? Mi volt e halkszavú, törékeny nő ereje, amivel tanítványainak gyermek-lelkét megfogta és vezette? Miért néztünk fel reá mindig tisztelettel és feltétlen engedelmességgel, mikor sohasem hallottunk tőle parancsszót? Amit akkor éreztünk, azt ma tudjuk. Ritka nagy humanisztikus műveltsége magasrendű emberszerető szív melegével sugárzott ki belőle. Ez adta meg személyiségének imponáló fölényét, mely szuggerált és nem parancsolt.

De Gerando gyakorlati és szellemi működése megnyitja lelkének kapuit. Nézzünk be ezen a tárt kapun és próbáljuk tisztán meglátni ennek az előkelő léleknek összetevőit.

Családi származása elkötelező volt. Édesatyja igen előkelő francia nemes, de nemcsak születési, hanem szellemi arisztokrata is. A nagy filozófus-pedagógus De Gerando családból származott. 1848-ban családjával Magyarországra jön és harcol a magyar szabadságért. Világos után feleségével, Gr. Teleky Emmával és két kisgyermekével menekülnie kell az abszolutizmus elől. Anyai ágon a Teleki-családnak abból az ágából származott, amelyben örökségül oly kincset nyernek, hogy minél többet szórnak szét, annál gazdagabbakká válnak. Ez az örökség pedig: az éles elme, magasrendű hazafiság, mélyen érző szív és tiszta etika.

De Gerando Antonina nagynénjét, gr. Teleki Blankát, életrajzában ezekkel a szavakkal jellemzi: *„Tűz-szellemével átlátott az embereken és azonnal felismerte őket, de fegyverre nem volt szüksége ellenük. Mert szerette embertársait a nagy lelkek lángoló szeretetével; felettök állt, de csak azért, hogy őket magához emelje, másrészt soha sem éreztette velök felsőbbségét . . . Nyugodtan és nemesen ő maradt mindig, minden körülmények közt . . . a legnagyobb egyszerűségig feljutott felsőbbsége, nemes mozdulatai oly ellenállhatatlan hatalmat gyakoroltak körülötte, hogy jelenlétében mindenkinek önkénytelenül is jobbnak és nemesebbnek kellett magát éreznie.“* Teleki Blankáról írja e nemes sorokat. De vajjon nem érezzük-e úgy, hogy ezek a belső tulajdonságok jellemezték legmélyebben nagy miniszterelnökünket, gróf Teleki Pált, a későbbi unokaöccsöt is és nem írhattuk volna-e ezt De Gerando Antonina jellemzésére is ide? Az elkötelező Teleki örökség a modern hazafiság. *„Teleki Blanka a modern hazafiságot képviselheti a magyarok előtt. Azon hazafiságot, mely főkép az erkölcsi fejlődésben s a haladási eszmék diadalában látja a haza fennmaradásának és hatalmának eszközét. Azon hazafiságot, mely az emberiség iránti szeretettel tökéletesen összeegyeztethető s a létért való küzdelem jelszavától feljutott a létért való összhangig, az altruisztikus nemes érzelmekig . . . Hanem az ily kiválasztott lények, az ily úttörők sorsa nem boldogság ezen a földön.“*

Két idézet: és megtaláljuk benne De Gerando Antonina egyéniségének lényegét. Alapja volt a világos elme; lendítőereje az érzékenyen reagáló szellem; ideálja a szellem szabadsága, a művelődés egyenlősége, emberiség szeretete. E három eszmét De Gerando Antonina felsőbbrendű hazafisága forrasztotta egybe. Ebben rejlett az az erő, amely a gondolatot tette alakítja át.

De Gerando Antoninában lángolt a hazaszeretet, éles szemmel látta meg azt a teret, ahol ő dolgozhatik nemzete felemelkedéséért. *„A hazának nemesen gondolkodó, munkás férfiakra van szüksége, hogy ezek lehessenek, művelt anyákra van szükség, hogy ilyen férfiakat tudjanak nevelni.“*

Egész életét, minden energiáját a nőnevelés felemelésére szentelte. Párisban szerzett tanítónői diplomájával visszatért „első hazájába.“ Először Pesten nyit magániskolát. Itt éri Kolozsvár városának szokatlanul meleghangú meghívó levele. *„A mily örömmel vette iskolaszékünk Nagy-*

ságod készségét tudomásul, hogy zsenge intézetünk vezetését elvállalni hajlandó, ép oly megnyugvással bocsájtjuk felsőbb leányiskolánkat Nagyságod igazgatása alá, meg lévén győződve, hogy nemes lelkesedése, melyet önzetlen munkásságával e körben szerzett: városunk köznevelés-ügyének gyarapodására fog szolgálni."

De Gerando Antonina 1880 őszén jött Kolozsvárra és 32 év szeretettel végzett munkájával a „zsenge" intézetből kifejlesztette azt az intézetet, melynek neve az egész országban tisztelettel ismert volt. Évekkel ezelőtt Szuppán nyugalmazott főigazgató úrral beszéltem a kolozsvári Felsőbb Leányiskoláról. Felcsillanó szemekkel mondta: *„Óh, a felsőbb leányiskola! Ünnepem volt, ahányszor elmehettem De Gerando intézetébe!"* Egy kiváló főigazgatónak ünnepet jelentett a kolozsvári hivatalos iskolalátogatás! Mi volt ennek az oka? A szellem, ami áthatotta az iskola légkörét.

Miben látja De Gerando az iskola célját, feladatát? Feleljünk az ő szavaival. *„Nem specialistákat kell erővel képeznünk és minden tárgyból egyszerre, hanem művelt polgárokat kell nevelnünk a hazának. Igenis nevelnünk, mert az iskola feladata főkép nevelni, a még alvó emberi lelket életre ébreszteni, nem pedig az ismeretek zuhataga alatt azt örökre elbutítani. Ha megszerettetjük vele a szellemi életet, egész életén át fog tanulni, fejlődni, nem szükséges, hogy erőszakosan megtöltsük fejét minden érdekes és érdektelen ismeretekkel, amelyekre valaha szüksége lehet egész életén át." „Tanulni kell megtanítani, akkor szeretni fogja a tanulást... s nem fogjuk a gyermeknél megmérgezni azt a rövid időt, a melyben neki joga van a boldogsághoz. Mert a tanulás, a fejlődés: öröm, mint minden erőnek felhasználása, amikor ez a tanulás megfelel a gyermek természetének, a gyermek befogadóképességének." „Iskoláink templomok legyenek, hol kegyelettel szabadon ébresszék a tehetséget, vágyat oltsanak a növendékbe a folytonos haladásra... Azt tanítsuk, ami a magyar gyereket érdekli, ami az ő lelkületének felel meg és egészséges fejlődésre indítja, de csak indítja".*

Az iskola feladatának a legmagasabb cél felé való törekvést: a művelt, magyar társadalom megteremtését látta. Ezért féltette a magyar közoktatást az idegen iskola-szervezetek utánzásától. Féltette mindattól, ami *nem felel meg* a magyar természetnek. A magyar nemzet elmaradt a körülötte levő nemzetektől.[1]) Utól kell azokat érnie és anélkül, hogy őket utánozná... *„Legfeljebb ki kell kerülnie az örvényeket, melyekbe azok beleestek, de saját törvényei szerint kell fokozott ütemben haladnia..." „A nemzeti tulajdonokat kell kifejleszteni. A cserfából olajfát, burgonyából narancsot nem lehet idomítani, csak szörnyalakot hozna létre. De nemesítéssel a vadszőlőből nemes, édes szőlőt, a legelésre való burjánból, a tiriticumból búzát lehet nevelni. Hogyan? A faj nemesítése által a maga saját természete, törvényei szerint."* Egyéniséget, jellemet kell nevelni, *„fejlesszük növendékeink gondolkozó tehetségét, szivét, lelkét, akaratát, képzelőtehetségét..." „A mi iskoláinkra nem azt lehetne írni: azért*

1) De Gerando Antonina annyira nyugati gondolkodású volt, hogy őnála a „körülötte levő nemzetek" a nyugateurópai nemzeteket: francia, holland, svájci németeket jelenti. (*Szerző megjegyzése.*)

járs ide, hogy itt saját lelkedet találd meg. Hanem igenis: azért járs ide, hogy lelkedet elveszítsd és géppé sülyedj."

Csakis és egyedül szeretettel lehet nevelni. Csak a szeretettel végzett munka teremtő. „*A szigor a tehetetlen, gyáva lelkek fegyvere, a gazdag, művészi lélek a szeretet hatalmával tud életre fakasztani, életre ébreszteni.*"

De Gerando Antonina ezt jelmondatnak kívánta a gyűlésterem falára vésetni örök figyelmeztetőnek.

Nála a szeretet tárgya nem csak az élőlény, hanem az egész természet és elsősorban: *a munka.* A haladást, a nemzet emelkedését egyedül a munka szeretetében tartotta biztosítottnak. A magyar társadalom legnagyobb bűnét a munka megvetésében látta. A társadalom igazi ellenségei azok a fogyasztók, akik nem termelnek. A munka felszabadítása a nemzet életforrása. Ahol a munkát lealázták, ott a nemzet süllyedésnek indult. (A késői-antik Görögország, Spanyolország.)

De Gerando Antonina egyik mély tanulmányában éppen a munka történetével foglalkozik. A munka fejlődésének tükrébe állítja be a népek és korok történetét. A természet törvényeinek vaskövetkezetessége érvényesül a munkát becsülő, vagy megbecstelenítő korszakokban. „*A haladásnak talán nincs hathatósabb tényezője a munkánál és bizony nincs, melyet az emberiség annyira és oly soká félreismert volna.*" Rousseau híres mondását, hogy az az ember, aki egy darabka földet először kijelölt és magáénak tulajdonított, volt az okozója a kimondhatatlan sok bűnnek, szenvedésnek, mely az emberiség történetét elhomályosította, De Gerando megváltoztatja és kimondja: „*a legelső ember, ki egy más embert legyőzvén, rabszolgájává tette s arra kényszerítette, hogy helyette dolgozzék, tette az emberiségnek a legrosszabb szolgálatot.*"

A rabszolgaságban legrosszabbnak nem a szabad emberi lény eladhatóságát tartotta, hanem azt, hogy ezáltal *magát a munkát gyalázták meg.* Az ember *legszentebb joga a munka.*

De Gerando nevelési elméletében a munka szeretete, a felelősséggel végzett munka az uralkodó elem. A nagy francia forradalom legnagyobb vívmányának a munka felszabadítását és a mindvégig ingyenes tanítást tartja. Csak az *örömmel végzett munka* adja meg az egyén boldogságát. Legyen az bármiféle munka, teljesen kell mindenkinek odaadnia magát, „*látszólag feláldozza önmagát, voltaképpen saját boldogságát mozdítja elő, mert az öntudat jutalmán kívül esze, lelke is derült lesz, mi a földön talán az egyedüli elérhető boldogság.*"

Így válik az egyén magasabb rendűvé, valódi szociális lénnyé. Ez a nevelés magasabb rendű célja. „*Nekünk, magyar tanítónőknek hősöket kell nevelnünk, nem a csatamezőre, hanem az élet nehéz, mindennapi küzdelmeire. Így nem bukik el az egyes, mert a rosszul, robotmódra végzett munka hozza létre az élet legyőzöttjeit.*"

Az erkölcsi törvények egyformán állnak mind az egyénre, mind a nemzetre. Az egymásért való élet felismerése fog valamikor véget vetni a háborúnak s akkor fog végre megszületni az igazi hazafiság, mikor minden nemzet a maga sajátos tulajdonságával az emberiség koncertjébe illeszkedve, annak harmoniáját tökéletesíti.

De Gerando Antonina szentül hiszi, hogy ennek megvalósulása csak idő kérdése és eljön az az idő, mikor a *jövő társadalma* valóra válik, mikor *„mindenki a másikra gondolva él."*

Ez a jobb jövőbe vetett törhetetlen hit adta az erőt a törékeny szervezetnek; ez a nagy, az egész emberiséget átfogó műveltsége adta az ő egyéniségének a felsőbbséget. Benne *az egyéniség* valóban *személyiséggé* vált, ezért tudta énjét egy magasabb cél szolgálatába állítani, ezért volt ő *szabad.* Szabadsága sugárzott lényéből, ezért volt meg benne az az erő, ami át tudta hatni a vele érintkezésbe kerülőket. Ezért volt De Gerando Antonina nagy nevelő, aki halála után is él eszméinek hatásában.

Dr. Schneller Edith.

De Gerando Antonina művei.

A női élet. Kolozsvár: Ajtai, 1892. 253 p.
Az emberiség jótevői Bp.: Révai 1887. 121 p.
Gróf Teleki Blanka élete. Bp.: Légrády 1892. 83 p.
A munka történetének rövid vázlata. Bp.: Légrády 1880. 121 p.
Háztartástan, vagy a nő legszükségesebb életismereteinek rövid előadása. Bp.: Légrády 1883. 133 p.
Búcsú, Kolozsvárhoz! Kolozsvár: Ferdinánd-ny. 1905 8 p.
A szeretet nevelő hatalma. 5 p. (Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1907 okt.-nov. sz.)
Hogyan „lesz Magyarország?" Kolozsvár: Ajtai, 1894. 62 p.
Az eszmény diadala. Bp.: Athenaeum 1885. 23 p.
A ki másra gondol... Egy felsőbbrendű társadalom első a-b-c-je. Bp.: Légrády 1897. 138 p.

A kereskedelmi középiskola köznevelési rendszerünkben.

Mondhatná valaki, hogy a kki-t nem köznevelési, hanem közoktatási rendszerünkben kell elhelyezni. A Nevelésügyi Szemle mult évi jan. —febr. 1. számában megjelent tanulmányomban magam is az utóbbit említettem.

Eltekintve attól, hogy az iskolai nevelést a tanítástól nem lehet elkülöníteni, mert ezen *keresztül,* ennek egész *folyamán* történik, — mégsem szabad feledni, hogy a nevelés *szélesebbkörű* feladat és *magasabbrendű* célkitűzés, mint a *tanítás,* — amely bármilyen iskolában, és bármilyen fokon —, végeredményben a *nemzetnevelés* szolgálatában áll.

Vaskalaposságnak látszanék — éppen a *szakemberek* szemében —, ha az oktatás és nevelés fogalmi, tartalmi és célkitűzési elhatárolásával akarnék bibelődni. De nyilvánvaló, hogy egyenlő joggal lehet beszélni a kki-nak akár a *közoktatási,* akár a *köznevelési* rendszerben való elhelyezéséről. Inkább *nézőpont* kérdéséről van szó. — Más és más képet kapok egy épületről, ha azt alapjában, frontálisan, oldalnézetben, vagy nehány keresztmetszetében tekintem. Midőn a kki-t *köznevelési* rendszerünkben akarom elhelyezni és megláttatni, akkor magasabb, egyetemesebb és lehetőleg *egységes* nézőpontból tekintem a kérdést.

A nevelési nézőpont választása ma *különösen* időszerű és megokolt. Sohasem volt szükségesebb a nevelés, mint a mai vajudó világban. S még szükségesebb a nevelés *egysége*, amelyre hangsúlyozottan mutat rá a tanügyi igazgatás átszervezéséről szóló 1935. évi VI. t.c. De gondoljunk arra, hogy már a derék Ürményi F. kultúrpolitikájának alapelve a nemzeti nevelés egységének gondolata volt. Milyen találóan mondja ezelőtt 100 esztendővel Kossuth L.: „— Nagy hiba, hogy minálunk a jövendőbeli mezei gazda, kézműves. gyártó és kereskedő ... közintézeteinkben úgyszólván semmi nevelést nem kaphat." — Azóta elég nagy számmal létesültek gazdasági irányú „közintézetek„, elsősorban középfokú kereskedelmi iskolák, de a nevelés — bizony — eléggé háttérbe szorult.

De hogy is lehetett volna a nevelés egységéről, vagy akár a közművelődés egységéről beszélni *abban* az időben, amidőn a magyar közoktatás területén 11 különféle felügyeleti szerv működött! Ez az állapot nyilt ellenmondás volt a nevelés egységének gondolatával szemben, — sőt egyenesen káros volt akkor, amidőn korunknak gazdasági, társadalmi és politikai válságai nyomán létrejött lelki válsága *mindennél* szükségesebbé tette az *egységes* irányú nemzetnevelést.

Kétségtelen, hogy az általános műveltséget adó, elméleti középiskolában nagyobb *lehetőségei* vannak a nevelésnek. Ezzel szemben azt lehet mondani, hogy a gazdasági irányú középiskolában — itt is elsősorban a kki-ban — nagyobb *szükség* van a nevelői munkára. Ez az iskola növendékeinek 90—95 %-át *azonnal* átadja a magyar életnek, amelynek különböző területein az iskola végzettjei *azokkal* a nevelői hatásokkal és eredményekkel fogják végezni *nemzetépitő* munkájokat, amelyeket főként *ettől* az iskolától nyertek.

E néhány előrebocsátott szóból látni, miért szükséges a kki. kérdésével kapcsolatban a *nevelés* gondolatának kiemelése, a korszerűség kívánalmainak is megfelelően. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy csak a nevelés kérdéséről lesz szó. A kérdés: a keresk. iskola, amelynek szemügyrevételénél a nevelés a *legfőbb* nézőpont vagy inkább: nézőpontok összessége, amelyből látni akarjuk ezt az iskolafajt *úgy*, amint létrejött; amint ma *van;* ahogyan *elhelyezkedik* a többi iskolafaj között; ahogyan hivatását *teljesiti* — mint rész — a nemzetnevelés egészében. — E közben, a vélemények *tisztázása* érdekében is rá kell mutatni néhány kérdésre, amelyek a kki. helyzetét és tevékenységét jellemzik és meghatározzák. Ilyenek: a kki. közvéleményformáló hatása; szakképzés és az általános műveltség — az értelmi nevelés, az alaki képzés; a színvonal és a szelekció kérdése. — Ime, csak egyrésze a problémáknak, amelyek mindig elég nagy számmal rajzottak a keresk. iskola körül, — némi bizonytalanságot, sőt bizalmatlanságot keltve vele szemben. — Közoktatásunknak az egységes nemzetnevelés gondolatkörébe beállított, korszerű újjászervezése után talán *eljött* az ideje annak, hogy az eddigi bizalmatlanságot *testvéri* összefogás és *kedvezőbb* közfelfogás váltsa fel.

Iskolatörténeti adatok.

A középfokú keresk. oktatás elég sok kísérletezés után jutott el mai formájához, szervezetéhez. — Az első középfokú keresk. iskola nálunk a Pesti Nagykereskedők Testülete által fenntartott Pester Handelsakademie középfokú tagozataként létesült 1857-ben. Az iskolát a fejlődő gazdasági élet szükséglete hívta életre. Célkitűzése: az *általánosan* művelt, *szakképzett* kereskedő *nevelése* volt. — E kezdeményezésnek megfelelően az 1872. évi első állami tanítástery is *általánosan* művelő keretbe állított, *szaki* irányú képzésről gondoskodott. Igy a tananyag kezdettől fogva bifurkációs jellegű volt.

Az 1883. évi minősítési törvény megnövelte az iskolák számát és az iránttuk való érdeklődést. Főként ennek tudható be az 1885. évi újabb tanítástery, amely a polg. iskolával kapcsolatos, ú. n. hároméves középkereskedelmi iskolát létesítette. A tárgyi bifurkációhoz csatlakozott szervezeti bifurkáció sok kellemetlen vitát okozott. E viták nyomán jött létre az 1895. évi tanítástery, amely *szaki* irányba fejlesztette az iskolát, amelyet *ettől* kezdve neveztek felsőkereskedelmi iskolának. Az iskola az eddigi *tanfelügyelői* hatáskör alól átkerült a most létesített felsőkereskedelmi iskolai *főigazgatóság* hatáskörébe.

Ez a szervezet 20 éven át állotta az elméleti és gyakorlati szakemberek részéről hangoztatott követelések ostromát, ami az 1915. évi újabb átmeneti tanítástery kiadására vezetett. Ezt követte a véglegesnek mondott, 1920. évi tanítástery, amely megvalósította a négyévfolyamú felsőkereskedelmi iskolát, és ezzel a gimnáziuméval *egyenlővé* tette a tanítási időt. — A tantervet követő Módszeres Utasítások hangsúlyozták, hogy a közműveltségi és a szaktárgyak keretében történő kettős képzésnek harmonikusan kell egybeolvadnia.

A véglegesnek mondott, 1920. évi tanítástervet 1927-ben újabb tanítástery követte, amely különböző változtató intézkedések mellett 1940 szeptemberéig volt érvényben. Az 1927. évi tantervvel kapcsolatos Utasítások még inkább hangsúlyozták, hogy: „a középfokú kereskedelmi oktatásban a közművelő, meg a szakképző elemek oly szoros egymásravonatkozásban jussanak érvényre, hogy az iskola *nevelésének* végeredménye általános, meg közgazdasági irányban *egyaránt* harmonikusan képzett egyén legyen". — A 7 évtized leforgása alatt kétszer változott tanítástery vajudásaiból tehát *központi* gondolatként termelődött ki a *nevelés* gondolata.

Most már csak egy volt hátra: az, hogy a rendeleti úton egymás követő tanítástervek után törvényes rendezés hozzon nyugalmat ennek az iskolafajnak részére is. Ilyen előmények után jött létre az 1938. évi XIII. t. c. a gyakorlati irányú középiskolákról, ezek keretében a gazdasági középiskoláról, amelynek 3 válfaja van, u. m.: mezőgazdasági-, ipari- és kereskedelmi középiskola. A törvény az egységesítés irányában halad, aminek gondolati előzőjét a középiskoláról szóló, 1934. évi XI. t. c.-ben találjuk meg.

Az 1938. évi XIII. tc. 32. §-a szerint:

„A gazdasági középiskola feladata, hogy a tanulót vallásos alapon és nemzeti szellemben *erkölcsös* polgárrá *nevelje*,

gyakorlati irányú és gazdasági szellemű *műveltséghez* és az iskola különleges szakirányával megfelelő *szaktudáshoz* juttassa,

s ezzel *felsőbb* tanulmányokra is képessé tegye".

Ha közelebbről szemügyre vesszük a tanagyagot, azonnal szembetűnik a *színvonal emelésére*, a nemzetismeret *elmélyítésére*, a gazdasági *hivatástudat* fejlesztésére és a *gyakorlatiasságra* való törekvés. Ez utóbbit éppen *az* biztosítja, ami az egész tanítástervben a *legújszerűbb*, de amit a szem elé állított tanításterv nem foglal magában, és ez: a kereskedelmi üzemi gyakorlatok anyagának beállítása. Ez a tananyag, ill. munkakör árú-üzleti és irodai gyakorlatokból, üzem- és intézménylátogatásokból áll. Célja: „a gazdasági életben nélkülözhetetlen, korszerű gyakorlati ismeretek elsajátítása". E gyakorlatokat az I., II., III. osztályban havonként *egy* tanítási napon 8—13 óráig —, az iskolai év végén, az osztályozó értekezletet követő 7 munkanapon —, a IV. osztályban pedig tanévközben, heti 2 órában kell megtartani. Mivel az üzemi gyakorlatok *nem* szerepelnek *külön* tárgyként, és az órarendbe *nincsenek* beállítva, ezért — átlagban számítva — heti 1—2 órát *más* tárgyak tanításától vesznek el. Megtartásuk sok kényszerű *óracserét* kíván, ami a tanítás szempontjából *nem* mindig 100 %-os értékű.

Az üzemi gyakorlatok eredményessége és egységes keresztülvitele érdekében üzemgyakorlati *vezérkönyvek* készülnek; a gyakorlatokat vezető tanárok részére pedig nyári tanfolyamok létesülnek; de belekapcsolódnak ebbe a munkába az iskolán kívül álló, gyakorlati szakemberek is. Kétségtelen, hogy az üzemi gyakorlatok megtanítása — mind az iskola, mind a meglátogatott üzemek és intézmények tekintetében — ma sok *nehézséggel* és a többi tárgy rovására elég sok *veszteséggel* jár. Azonban az üzemi gyakorlatok megvalósításának gondolatában *olyan* nagy gyakorlati érték van, hogy a keresztülvitelnek a mainál *elfogadhatóbb* formáját *okvetlenül* meg kell találni. Ezt az idő folyamán szerzendő *tapasztalatok* fogják meghozni, az ilyen vonatkozásban már rendelkezésre álló *idegen példák* figyelembevételével.

A Rendtartás.

Az iskolai munka keretét és anyagát megszabó tanításterv figyelmes áttekintése azt mutatja, hogy az iskola tananyaga általában *bővül* és — ami ennél is fontosabb: fajsúlyában *megnövekedett*. Majdnem úgy látszik, mintha az új tananyag az eddiginél *jobb minőségű* tanulóanyag részére készült volna. Ebből következne az iskola *szinvonalának* emelése. *Ezt* igazolják a Rendtartás és a Útmutatások *ujításai* is, amelyek a kki.-t sok tekintetben az elméleti irányú középiskola (a gimnázium) mellé állítják, A Rendtartásnak *ilyenszerű* újításai pl.: a tanulmányi értesítő (index) és a személyi lap bevezetése, ami a tanuló egyéniségének jobb megismerésére, és ezen keresztül a hatékonyabb nevelésre és jellemfejlesztésre irányul. A jeles magaviseleti jegy immár nem lehet tömeg-jegy, mert csak az kaphatja meg, aki magatartásával társai közül kiválik és ezzel rájuk nemesítőleg hat. A gimnáziuméval azonos

eljárás, ill. ujítások, a magaviseleti érdemjegy számításbavétele az *általános* tanulmányi eredménynél; a tanuló rendszeretetének elbírálása; a tanulmányi eredménynél a *kitűnő* fokozat beállítása; a rendűség megállapításánál csak *1* gyöngébb jegy megengedése; az *egyéni* elbírálás (főleg az iskolai *közös* munkában való részvétel alapján); a mechanikus *(gépies)* osztályozás *kizárása;* a tanévvégi indokolatlan kilépések megakadályozása, az ismétlés kötelezettségének terhével; a nem nyilvános osztályvizsgálatok *bevezetése,* az azokon elhangzott feleleteknek az osztályozáskor való *figyelembevétele,* stb.

Az Útmutatások.

A Tanítástery megállapítja az iskolai munka anyagát,, a Rendtartás szabályozza az iskolai élet menetét; az iskolai nevelő és oktató munka módjára vonatkozó Útmutatásokban azonban az iskola lelke tükröződik. Ezeknek meggondolásától, átélésétől és érvényesítésétől függ a nevelői és tanítói munka minősége, eredménye. A nevelő munkája az ihletett munkák közé tartozik. Ha hiányzik belőle a rátermettség, a belső kerület és felelősségérzet, az invenció és találékonyság, a pillanatnyi helyzetekhez való rugalmas alkalmazkodás, — akkor a legszebb előírásoknak és útmutatásoknak is csak *féleredménye* lehet. *Mindezek* tudatában azonban meg lehet állapítani, hogy iskolánkat középiskolai rangra valójában *az a* szellem és meggondolás juttatta, amely a mai *Útmutatásokon* végigvonul. *Ezekben* tűnik leginkább szembe a *középiskolai* színvonal, amelynek eléréséhez azonban — sajnos — a legszebb útmutatások sem elegendők, mert kettőn áll a vásár: a tanítón és a tanulón.

A kereskedelmi középiskola helye iskolarendszerünkben.

Az eddigiekből természetesen adódik iskolafajunknak helye az egész magyar iskolarendszerben. Iskolánknak szerves összefüggése van a tárgyismereti és nevelési alapot megadó elemi iskolával. De itt döntő jelentőségű az, hogy az elemi iskolától a kki.-t más iskolában eltöltött *4 év* választja el, és e miatt az elemi iskola hatása már csak *egészen elmosódottan* és igen háttérbe szorítva érezhető. Nem is szólva arról, hogy a két iskola között eltelt 4 év alatt *olyan* társadalmi szelekció történt, ami *legkevésbbé* sem előnyös a kki.-ra nézve. Mindeneselre döntő *az a* tény, hogy míg a gimnázium megszakítás és törés nélkül folytatja az elemi iskola munkáját, addig a 4 év mulva sorra kerülő kki. e tekintetben egészen más helyzet elé kerül.

Iskolafajunknak az elemi iskola után a polgáriiskolával és a gimnáziummal van közvetlen kapcsolata. Tanulóink 85—90%-e eddig a polgári iskolából jött, és így mind a tanitási, mind a nevelői munka súlypontja ebben a túlnyomó többségű csoportban helyezkedik el. Mind a gimnáziumnak, mind a polg. iskolának *közös* célkitűzései: az erkölcsös nevelés és a nemzeti szellemű általános műveltség. Ehhez járul a polg. iskola harmadik célkitűzése: a *gyakorlatiasság.* Ez kedvezőnek látszik gyakorlati irányú iskolafajunkra nézve. Mégis *azt* tapasztaljuk, hogy az értelmi nevelés, az alaki képzés terén *sokkal* többre jutunk volt gimnazista tanulóinkkal, még akkor is, ha gyöngébb előmenetelüek voltak. — Nyilvánvaló, hogy a feleletet az itt felvetődő kérdésre *nem*

a polg. iskolában végzett munka, hanem a már említett *társadalmi* háttér adja meg; az a társadalmi szelekció, amely az elemi iskola elvégzése után bekövetkezik.

A középiskoláról szóló 1934. évi XI. t. c. miniszteri indokolása kimondja, hogy: „A középiskola a nemzeti életben vezető szerepre hivatott értelmiség nevelésére szolgáló iskolafaj." Ennek helyességét és szükségességét senki sem vonja kétségbe. Épp ilyen helyes a társadalompolitikának az a célkitűzése, hogy mindenki *arra* a helyre kerüljön, ahová képességeinél fogva *való*. Mégis nagyon kívánatos, hogy a társadalompolitika és művelődéspolitika útjai egymást ne keresztezzék. A legújabb törvényes rendelkezések e tekintetben megnyugtatóak. Nagyon figyelemre méltó az 1938 évi XIII. t. c.-nek az a rendelkezése (35. §.) amelynek értelmében: „A gazdasági (tehát a kereskedelmi) középiskola önállóan, vagy a gimnáziummal kapcsolatban szervezhető meg. A VKM., illetőleg a miniszter hozzájárulásával az iskola fenntartója a gimnázium felső 4 osztályát gazdasági (kereskedelmi) középiskolává alakíthatja át" A törvény szövege szerint is:.. kívánatos, hogy a gimnáziumi tanulók egy része a *gazdasági* középiskolákban folytassa tanulmányait."

Az *idők* jelét kell látni abban, hogy a gimnáziumnak és a gazdasági (kereskedelmi) középiskolának ez a *tervezett* — és nehány helyen már *megvalósított* — bifurkációja éppen *most*, a gazdasági átállítódás idején következik be. Az *idő* fogja megmutatni, hogy ez az együttműködés *milyen* eredményeket hoz. De bizonyos az, hogy a magyar gazdasági életnek — s éppen a kereskedelmi életnek — jobb színvonalra emelését csak jobbminőségű tanulóanyag útján várhatjuk.

Habár tanulóinknak túlnyomó többsége a gyakorlati élet terére lép, mégis figyelemreméltó a *főiskolákkal* való kapcsolat. A törvény 32. §-a a gazdasági (kereskedelmi) középiskola feladatává teszi azt is, hogy tanulóit „felsőbb szaktanulmányokra is képessé tegye." A kki. képesít a Gazdaságtudományi Egyetem közgazdasági és kereskedelmi osztályán, valamint a Gazdasági Szaktanárképző Intézetben és a Polgáriskolai Tanárképző Főiskolán folytatandó tanulmányokra. A kki. tehát *nem* feledkezhet meg az *ezzel* járó feladatáról sem. Ezért célkitűzései között kell tartania a *szellemi* képességek kicsiszolását, a fegyelmezett *gondolkozást*, az *akarat* erősítését, a *munka*szeretet, a *tovább*tanulás vágyát és a *felelősség*érzet kifejlesztését. Ezek a célkitűzések *mind* az értelmi és erkölcsi nevelés körébe tartoznak, de korántsem csak a *főiskolai* előkészítés szolgálatában állanak, hanem egész életre szóló, értékes útravalót jelentenek. A gazdasági (keresk.) középiskola *ezen* a ponton egészen *közel* áll az elméleti középiskolához. Mindez azonban *nem* változtat azon a tényen, hogy a kki. *igazi* rendeltetése valóban *lényegesen* más, mint a gimnáziumé. Míg ennek munkája és tananyagának nagyobb része a *továbbtanulás* szolgálatában áll, addig a kki. munkája és tananyagának legnagyobb része a *gazdasági* irányú műveltség és a gyakorlati életben *azonnal* érvényesíthető *szaktudás* és *gyakorlati* készségek megszerzésére irányul. Ha a kki. ezt a munkát a mainál *jobb* tanulóanyaggal, jól elvégzi, akkor már *képessé* is tette az arra törekvő tanulóit a részükre biztosított felsőbb tanulmányok végzésére.

A kereskedelmi középiskola része a nemzetnevelésben.

Az eddigiek után nem nehéz annak megállapítása, hogy *miként* teljesíti a kereskedelmi középiskola a maga *hivatását*, — vagyis *mi* a neki jutó *rész* — a nemzetnevelés *egészében*. — Aki *arra* gondol, hogy a kki. csak *szakismereteket* sajátíttat el és csak gyakorlati *szaktudást* ad tanulóinak, az bezárkózik egy szűkebb körbe, és nem lát azon túl. A kki.-nak természetesen meg kell adnia végzettjeinek azt a gyakorlati tudást és készséget (számolás, könyvelés, keresk. levelezés, gépírás, gyorsírás, egyéb irodai ismeretek és jártasság), amelyeknek birtokában, a reájuk váró munkakörökben — rövid gyakorlat és betekintés után — teljesíteni tudják kötelességeiket.

De mindez az ő tudásuknak, műveltségüknek csak *szakmabeli* részét teszi. — Gondoljuk meg, hogy a kki. tanulói — éppen azért, mert 90 %-ban nem tanulnak tovább —, *ebben* az iskolában készülnek fel *nemcsak* valamely *szakmára*, hanem *egész életükre*. Ebből az iskolából kell magukkal vinniök *mindazt* a szellemi, erkölcsi és nemzeti értéket, amely lelki életüknek alapanyagát teszi. Mindezt csak az iskola *általánosan* művelő és *nevelő* munkája biztosíthatja tanulói részére. Azonban nyilvánvaló, hogy minden iskola a *maga* módján, a *maga* eszközeivel, azaz *saját* tananyagán keresztül végzi nevelő munkáját. Iskolánknak nemcsak általánosan művelő, hanem *szaktárgyai* is a maguk anyagában bírják nevelő értéküket.

Minden tárgy *magában véve* nevel azzal az *ismeret*anyaggal, amit tartalmaz; azzal a *rendszerrel*, amelybe az ismeretanyag foglalva van; azzal a *móddal*, amellyel az ismeretanyag elsajátítása megtörténhet. De természetes dolog, hogy ezek a nevelői hatások nem *külön-külön* történnek, és nincsenek a *véletlenre* bízva, hanem bennük tervszerű tudatosság érvényesül. A tanár és a tantárgy az iskolában mindig *együtt van* és *együttesen* gyakorolja formáló, nevelő hatását. Az alábbiakban ennek a nevelői munkának *jellegéről*, *eredményeiről* és az iskola néhány fontosabb *kérdéséről* lesz szó, amelyek keretében *szembetűnőbbé* válik a kki.-nak a nemzetnevelés *egészében* való részesedése.

Többoldalú nevelés.

Iskolánk a *szak*iskolák közé tartozik, mert „az általános műveltség megkívánható mértéke mellett szakirányú képzettséget ad." Az oly *sokfelé* szétágazó és technikailag *annyira* fejlett gazdasági élet hívta életre a különböző szakiskolákat, amelyek tehát a mai gazdasági-társadalmi élet szükségleteit elégítik ki. A gazdasági élet egyes ágai kisebb vagy nagyobb körön belül helyezkednek el, s önmagukban is kevesebb vagy többfelé ágaznak szét. *Ez* szabja meg a különböző szakiskolák ismeretanyagát és célkitűzéseit. Ha ebből a szempontból a *különböző* szakiskolákat összehasonlítjuk, megállapítható, hogy a kki. — minden *szak*jellege mellett — *mennyivel* többre tekint, mint az ipari v. mezőgazdasági középiskola. Pontosabban szólva: a kki. *több* élethivatásra nevel, mint szakiskolatársai. Ez a kereskedelmi élet *bonyolultságából* és *sokféle* kapcsolatából *természetesen* következik. A sokfelé ágazó *árukereskedelem*, a *vállalati- és hitelélet*, a *közlekedés* és *forgalom*, a közüle-

tek *szakirányú* munkája *100* és *100* munkakört hoznak létre, amelyekben a *kki.*-t végzett érezheti magát *leginkább* otthon. *E sokféleség* miatt nem lehet a kki.-i képzés *szakma*szerű; vagyis ezért kell *több*oldalúnak lennie.

Gyakorlati gondolkodás.

De ugyanakkor, amidőn a kki. sokfelé tekint, nem maradhat meg az *általánosságok* körében, hanem a *gyakorlatiság* talaján áll; az *életre* tekint és keresi *vele* a kapcsolatot. Ennek leghatékonyabb biztosítékát szolgálják az *üzemi* gyakorlatok. Ilyen alapon remélhető, hogy a kki. *helyes* munkavégzése mellett *nem* fog elmaradni a tanulók gyakorlati irányú *érdeklődésének* és *hajlamának* felkeltése. Ez mai tanítástervünknek egyik *legfontosabb* célkitűzése. *Közviszonyaink* mellett, s a még ma is uralkodó közfelfogásra gondolva, ennek a jelentősége — nemzeti és nemzetnevelési tekintetben — *igen nagy.* Középosztályunknak a *gyakorlati* életpályák tekintetében vallott felfogása és egész magatartása amilyen *hibás* volt, éppolyan *káros* következményekkel is járt, mert azzal, hogy középosztályunk *lebecsülte* a gyakorlati pályákat és *túlbecsülte* a hivatali pályát, elszalasztotta *azokat* a lehetőségeket, amelyeket a kiegyezés utáni időkben kibontakozó magyar gazdasági élet jelentett. Ha a most ébredező, gyakorlatiasabb irányú közfelfogás a múlt század 70-es éveiben meggyökerezett volna, másként állnánk ma a zsidókérdéssel is.

A biztos kenyeret igérő *hivatali* pályákra tódulás, illetőleg az *erre* serkentő *beteges* közfelfogás a multban valósággal *irtotta* éppen a magyar *középosztály* gyermekeiben a kezdeményezésre, az önállóságra való hajlamot és képességet, egyszóval: az életrevalóságot. De ez a felfogás még ma is *túlsúlyban* van; ennek megváltoztatása valóságos *nemzeti* feladat. Ezt teljesíti a kki. akkor, amidőn „tanítványait a gyakorlati életpályák helyes értékelésére és megbecsülésére" ráneveli. Ha ilyen irányban a kki. végzett tanulói helyesebb felfogást visznek ki a közéletbe, már *ezzel* pozitív eredményt ér el az iskola *nemzetnevelési* tekintetben.

De gondoljuk meg, hogy tanulóinkból egyszer apák és anyák lesznek, akik ilyenirányú felfogásukat *tovább*adják gyermekeiknek, s ezzel második fokon érvényesül ez a kívánatos nemzetnevelői hatás. Eleget ráfizettünk arra a régi magyar életszemléletre: ej, sosem halunk meg! — A „fenn az ernyő nincsen kas" csak a színpadon vígjáték —, az életben tragédia.

A kereskedelmi középiskola és az általános műveltség.

Az eddigiekben a kki. *gyakorlati* irányú munkájának jelentőségét láttuk. Kétségtelen, hogy iskolánk munkájának súlypontja *ezen* a területen van. Ezért tanítástervünkben a *közműveltségi* tárgyak részére *szükségképpen* kevesebb hely és idő jut, mint az *elméleti* középiskolában. De ebből *nem* szabad arra következtetni, hogy a kki. *nem* áll az általános műveltség szolgálatában *akkor*, amidőn *elsősorban* szaktudást közvetít. A gazdasági kultúra *része* az általános kultúrának s így a keresk. iskola szaktárgyainak ismeretanyaga az *általános* műveltség szempontjából is értéket jelent. Nemcsak azért, mert a modern világgazda-

ság kialakulása óta bizonyos gazdasági ismeretanyag *elválhatlan* része a *közműveltségnek*, hanem azért is, mert helyes eljárás mellett a gyakorlati jellegű tantárgyak is „alkalmasak az általános műveltség formai elemeinek kifejlesztésére." (tt. 70).

A gazdasági élet s főleg a hazai gazdasági élet egész jelenségkörének felismerése és az abban való otthonosság kétségkívül *szükséges* része a nemzeti kultúrának, amely e nélkül hiányos lenne. Szomorúan kell megállapítani, hogy főleg a világháború előtti évtizedekben értelmi középosztályunk nem rendelkezett a szükséges gazdasági tájékozottsággal, amiből sok *kár* származott. Bizonyára ezek a tények is ösztönzést adtak a magyar iskolapolitikának *arra*, hogy *több* figyelmet fordítson a nemzeti művelődésnek *arra* a részére, amelynek szolgálatában a gazdasági irányú középiskolák állanak. — Az a szerep, ami e téren iskolafajunknak jut, egészen sajátos. Nálunk a közműveltségi és nemzetismereti tárgyak anyagát „szakirányú elemek szövik át", viszont a szaktárgyak anyagában az egyetemes és a nemzeti műveltség elemei a lehetőség szerint *érvényre* jutnak. Tanítástervünk megállapítása szerint: „A kki. az általános és a szakműveltség *kettős* célját *összhangzatosan* szolgálja s a kétféle művelő anyag nem *elkülönülve*, hanem *szerves* kapcsolatban válik a tanuló lelki tartalmává." Így a kki. a nemzeti művelődésben egészen sajátos módon vesz részt; abba az életnek eleven részét és ízét viszi; biztosítja annak anyagi *megalapozottságát*, ezzel *szilárdságát* és a *továbbfejlődés* lehetőségét.

De az általános műveltség nyujtása a kki.-ban *annál* szükségesebb, mert főként *ennek* segítségével tudunk munkálni *azoknak* az erkölcsi és értelmi képességeknek, készségeknek a fejlesztésén, amelyet a gyakorlati életpályákon a *jó* szolgálatnak s az *eredményes* működésnek, a boldogulásnak biztosítékai. Ilyenek: a megbízhatóság és felelősségérzet, a szorgalom és kitartás, a nyelvismeret, az önállóság, a találékonyság, a gyors áttekintés, a megfigyelő-, ítélő-, következtető- és kombináló képesség, az emlékező képesség és az alkotó képzelet ereje. Ezek a képességek és készségek jobbára az *általános* műveltség körébe tartoznak, de kérdem, hogy ezekre nincs-e szükség, sőt *nagyobb* szükség éppen a *gazdasági* élet területén, mint a hivatali pályákon? — Olcsó bölcseség az a mondás, hogy: akinek az Isten hivatalt ád, észt is ad hozzá; — de van valami benne. Mert a jól megszervezett bürokrácia egy hatalmas gépezet, amely — megfelelő irányítás és ellenőrzés mellett — szinte *magától* megy. A gazdasági és főleg a *kereskedelmi* élettel egészen *másként* van a dolog; az *nem* megy magától. Ott mindig éber és bátor munkára, a helyzet gyors felismerésére, szívósságra és elszántságra, tárgyilagos mérlegelésre és higgadt számításra, egyszóval: állandó küzdelemre van szükség az eredmény *megszerzése* és *megtartása* érdekében. — S ha mégis úgy van, hogy az említett erkölcsi és lelki képességeket az elméleti középiskola *nagyobb* mértékben tudja nyujtani, akkor *mi* a tennivaló a kki.-ban? Alighanem az, amit a magyar ember úgy fejez ki: ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel! Ez a *nekünk* való tanács —, és egészen *helyénvaló* tanács, amit talán a továbbiak igazolnak.

A kereskedelmi középiskola és az alaki képzés.

Az előzőkben említett erkölcsi és lelki képességek kifejlesztése jobbára az alaki képzés területére tartozik, ez pedig az értelmi nevelés körén belül van. Felvetődik tehát a kérdés: hogy állunk iskolánkban az alaki képzéssel? — Még nevelőtársaink között is vannak, akik — nem egészen végiggondolva a dolgot — hajlandók bizonyos lekicsinyléssel nézni a kki. tanító-nevelő munkáját és mintegy elveszik iskolafájunktól az alaki képzés jogát, vagy inkább: ennek lehetőségét.

Kétségtelenül, évek elmélyülő munkája és megfigyelése szükséges ahhoz, hogy az alaki képzés és az egész értelmi nevelés területén tisztán lásson és otthon érezze magát a tanár. De ezenkívül még az illető iskolafaj *belső életének* alapos ismerete is szükséges. Vegyük itt csak *azt a tényt,* hogy a kki. — ha még oly sokágú is tananyaga — *„legjobb* tanulóiban sem adhat *kész* munkaerőket minden *szakmának,* minden *üzemnek.* De mennél fejlettebb képességek birtokában bocsátja ki tanítványait, annál inkább képesek (lesznek) az egyes szakmák és üzemek sajátos követelményeit felismerni és elsajátítani.“ — A tapasztalat igazolja, hogy a kki.-nak nemcsak az általánosan művelő, hanem „gyakorlati (szak-) tárgyaiban való komoly elmélyülés is *éppúgy* fejleszti a tanuló értelmét és *egyéb* lelki képességeit, mint a középiskola hagyományos művelő anyaga. A gyakorlati tárgyak éppen az *élettel* való szoros kapcsolatuk miatt (— az *életből* vett példák alapján —) a tanulóhoz *közelebb* hozhatók, azaz könnyen a tanuló *élményévé* tehetők. Az alaki képzésre és nevelő hatások elérésére tehát *ezért* is alkalmasak. — *„Az alaki képzésre tehát a kki.-nak különös gondot kell fordítania.“* (tt. 66/67. old.) Tanítástervünkből idéztem ezeket a sorokat, amelyek nemcsak hivatalos helyről jövő, tehát *kötelező* megállapítások, hanem mélyen igazak és okosak is.

A kereskedelmi középiskola és a szelekció kérdése.

Ha az iskolafajunkban annyira szükséges alaki képzés (értelmi nevelés) kérdésével foglalkozunk, szembetaláljuk magunkat tanulóanyagunk minőségének és a szelekciónak kérdésével. — Amilyen könnyen és tisztán lehet látni és megláttatni iskolánk probléma-körének *ezt a* részét, annyira nehéz e kérdésnek *gyakorlati* kezelése és megoldása. A gimnázium *meg*teheti és utasításszerűen meg is *teszi,* hogy tanulóanyagát a 4 alsó osztályban — főleg a kritikus 4. osztályban — további céljainak megfelelően szelektálja. Az e tekintetben szerencsés gimnázium V. oszt. tanulóival *egy* vonalon állanak a kki. I. osztályának tanulói; egy vonalon, de — sajnos — nem *egy szín*vonalon. S mégis minket is *hasonló* célkitűzés *hasonló* munkára kötelez, de sokkal *kedvezőtlenebb* körülmények között. Nyilvánvaló, hogy a kki.-nak mennyiségben és minőségben megnövekedett tananyagát csak *úgy* lehet jól elvégezni, az előtérbe került nevelési célkitűzéseknek csak úgy lehet jól megfelelni, ha a kki. is — a maga módján és a maga eszközeivel — megoldja a szelekció kérdését. — Talán senki sem ért félre; hiszen szelekció mindig volt és van ma is a keresk. iskolában. De most az eddiginél haté-

konyabb szelekcióra van szükség, mert ezt a helyzet változása *szükségképen* megkívánja.

A hatékonyabb szelekció megoldásának azonban nálunk jelentékeny nehézségei vannak. A gimnázium alsó osztályaiból eltávozó tanuló *más* iskolákban *folytatni* tudja tanulmányait (— a hivatalos és mai közfelfogás is támogatja ezt a megoldást —), de a *gazdasági* középiskolákból elhulló tanuló előtt a tanulmányok és az iskolai nevelés folytatásának lehetősége *megszünt*. A pillanatnyi helyzet reménytelen, — tanulóink szüleinek 80—90 %-a olyan *szerény*, vagy éppen *nehéz* anyagi helyzetben van, hogy rájuk nézve is rendkívül hátrányos a középiskolai taníttatás megszűnése, 5—6 esztendő áldozatai után. — Az is számottevő nehézség, hogy a kki.-k *legnagyobb* részét *nem* az állam tartja fenn. — Egyébként figyelemreméltó, amit a szelekcióról az 1938. évi XIII. t. c. mond (45. §.): „Minthogy a gazdasági középiskola *nem* szelektálhatja tanulóit az elméleti irányú gimnáziummal *azonos* mértékben, és másfelől itt a tantárgyak száma *nagyobb*, mint a gimnáziumban, a tanulók továbbhaladása szempontjából *alacsonyabb* mértéket kell megállapítani, mint a gimnáziumban."

A szelekció kérdésének e tanulmányok keretében *nem* lehet végére járni, de annyi talán megállapítható, hogy a kki. a magu circulus vitiosusából akkor fog kilépni és haladást biztosító egyenes útra kerülni, ha e téren az eddiginél többre jut; nem feledve, hogy a tennivalók nagyobb részének a kki. előtt kell kezdődnie.

* * *

Az irodalomban éppen úgy, mint a közvéleményben lehet hallani azt a megállapítást, hogy a középfokú keresk. szakoktatás aránylag rövid multja *nem* volt elég a kiforráshoz. Ezt az állítást a sok tantervi változás *igazolni* látszik. Mégis úgy hiszem, *közelebb* áll a valósághoz *az az* állítás, hogy a középfokú keresk. oktatást maga az *élet* tartja folytonos mozgásban és változásban. Ha valamelyikről, úgy a kk.-ról elmondható, hogy az *élet* iskolája, amely mindig egyforma, u. n. állóképet *nem* mutathat a rohanó élet forgatagában. Ez *nem* azt jelenti, hogy iskolánkban *ne* lenne stabilitás. Hiszen a célkitűzés, a tantárgyak összeállítása és a tananyag — ami az iskolai munkának irányát megadja —, lényeges törést az idők folyamán *nem* mutat. De iskolánk multja mutatja azt a *változást*, azt a *haladást* ami lépést tartott az *élettel*, amivel iskolafajunk mindig fenntartotta *korszerűségét*.

Bár az 1938. évi XIII. t. c. gyökeres változásokat hoz és növeli iskolánk szervezetének szilárdságát, beleágyazva iskolánkat egy nagyobb közösségbe: a gazdasági középiskolai közösségbe —, mégis maga a törvény, illetőleg annak miniszteri indokolása kimondja, hogy „az iskola gyakorlati jellege szükségessé teszi a tudomány és az élet körülményeihez való gyors és hiánytalan alkalmazkodást." Erre való tekintettel a törvény — ellentétben a középisk. törvénnyel — nem is sorolja fel részletesen a tantárgyakat. Ezzel maga a *törvény* biztosítja iskolafajunk szervezete részére azt a *rugalmasságot* és *lehetőséget*, amit a változó életkörülmények meg is kívánnak.

Iskolafajunk mindig tele volt problémával; ma is van elég, amit talán ez a tanulmány is igazol. A problémák előtt azonban *nem* kell becsukni az iskola kapuját, mert azokon keresztül az *élet* kopogtat. Ezelőtt néhány évvel *panaszként* hangzott, hogy sok a középfokú keresk. iskola. Most azonban úgy látszik, hogy nemcsak az élet, hanem a közoktatási kormányzatunk is a gazdasági irányú középiskolák szaporítására törekszik.

El lehetünk tehát készülve *arra*, hogy a változó élet nálunk is további változásokat fog előidézni, amelyek a részletekkel vagy az egész iskolai szervezettel lesznek összefüggésben. De *bármi* legyen a kki-val — legyen belőle akár *közgazdasági* középiskola —, mindig megmarad *annak*, ami volt: *átmeneti* iskolafajnak, amely *középső* helyet foglal el az igazi *szak*iskolák és az *egyetemes* célú középiskolák között. — Ez azonban ne okozza sem a bizonytalanságnak, sem a kisebbrendűségnek az érzését, mert iskolánknak éppen *mai* szervezete és kialakulása bizonyítja, hogy a kki. milyen fontos szerepet tölt be nevelésügyi rendszerünkben, s mennyire korszerűen alkotó és építő részét teszi a nemzetnevelés egészének. — Éppen ezért szükséges, hogy újonnan átszervezett iskolánk életét és mai problémáit szem elé állítsuk. Csak a *jobb* megismerésből várhatjuk a közfelfogás helyesebb irányba való fejlődését és végeredményben azt a társadalmi egyenjogúsítást, amelynek kiküzdése a kereskedelmi iskolai tanárságnak becsületbeli kötelessége.

Kovács József.

Egy év a bécsi Collegium Hungaricumban.

1940 november 1. A kultuszminisztérium *„örvendetes tudomásvétel végett"* közli, hogy e sorok aláírója az 1940/41. tanévre magyar állami ösztöndíjat kapott a bécsi Collegium Hungaricumba.

Boldog érzés, nyolc hónapig csak saját érdeklődési körünkkel törődni, nem lesni az óra végét jelző *„felszabadító"* csöngetést, nem gondolni a kijavítatlan dolgozatfüzetek halmazára!

Az örömtől kábultan néz a jövendőbeli ösztöndíjas maga elé és gondolkozni kezd a teendőkön. Aláírja a kötelezvényt, megszerzi az iratokat, beadja a ki- és beutazás iránti kérvényét és . . . vár. Számlálja a napokat, előszedegeti a jegyzeteit, kikeresi az indexszámokat és fascikulusszámokat, beleéli magát ismét a munkának az egyetemen félbeszakított részébe, pontosan oda, ahol abbahagyta, az optimistább értesíti a Hofkammerarchivot, ahol dolgozott, hogy készítsék elő az aktákat . . . és vár. Mert bizony az engedélyekre a második világháború idején sokat kell várni. Telik az idő, mindenki érdeklődik az utazás időpontja felől, mindenkinek felbukkan egy bécsi rokona, akinek, ha nem is kilós csomagokat, de egy kis *„üdvözletet"* el kell vinni. Végre megérkeznek az összes engedélyek és felvirrad az utazás napja.

1941 március 28. A bécsi Ostbahnhof. Befut a vonat, az ösztöndíjas hátratolja az óramutatót, mert Magyarországon még nincs nyári idő-

számítás, és nekiindul az állomás rengetegének, hogy hordárt találjon, aki a nehezen megszerzett taxihoz szállítsa csomagjait. Délben érkezik meg a vonat, teljes csönd és nyugalom honol, a bécsi utcák kihaltak, a sofőr a *Mittagspause*-val ad magyarázatot.

Collegium Hungaricum, Museumstrasse 7. Ezen a címen nem ismerik a bécsiek, de ha az utas az *„ungarische Garde"* iránt érdeklődik, felderül a vezető képe és vídám dörmögéssel bólint, „na ja hätten's so gesagt". Az épületet Mária Terézia építtette gárdájának Fischer v. Erlachhal, majd magánpalota lett. Gróf Klebelsberg Kuno érdeme, hogy jelenleg a bécsi magyar kultúrális intézetek központja. Sok szeretettel és kiváló gonddal berendezett épület. Az ösztöndíjasnak szép szobája, hatalmas íróasztala, tágas szekrénye van. Emeletenkint fürdőszoba és hideg meleg víz. Az igazgatóság ismeri a mai elkényesedett és munka lázában étkezésre kevés időt szakító fiatalságot, tekintettel van is reá és ezért konyhahelységeket rendezett be. Ott az ösztöndíjas nemcsak főzhet, de vasalhat is. Hogy ez a mai háborús világban milyen jótétemény: szavakkal ki nem fejezhető.

Most a *„nehezebb"* feladatok következnek, mint a bejelentés. A Collegium „oszlopa", az egyik altiszt, megy el az ösztöndíjassal és nemsokára hozza is az élelmiszerjegyeket. Természetesen néhány nap eltelik, amíg megszokja, hogy mindenért jegyet kell adni és be kell osztani a kenyeret, zsírt, húst, vajat. A szekrények olyan gyakorlatiasan készültek, hogy a kívülről szemlélő nem is sejti: a könyvszekrény éléskamrát rejteget. Az új ösztöndíjas ismeretséget köt a cipésszel, tejcsarnokossal, pékkel, trafikossal, fűszeressel és természetesen a magyar borbéllyal. Tiszteletét teszi a vezetőségnél, bepillant az intézet könyvtárába és társalgójába, ahol rádió áll a hallgatók rendelkezésére és hiába a szigorú német szabály: *külföldet hallgatni tilos!* el-elcsúszik a kereső Budapest felé.

Csak órák kérdése és az ösztöndíjas otthont talál a Collegiumban, ahol a vezetőség minden egyes tagja szeretettel fogadja. A Collegium egy darab magyar föld, ezt érzik a magyar munkások és a bécsi magyar szövetség tagjai, akik az összejöveteleiket szintén a Collegium épületében tartják. Magyarul szól a portás, magyar nevek a levelespolcon és minden ünnepen magyar zászló leng a Collegium kapuja felett. Kis bécsi magyar gyerekek tanulják az édes anyanyelvet a magyar tanfolyamokon két tanítótól és magyarul prédikál a katolikus pap. A reformátusoknak kéthetenkint van magyar istentiszteletük, a lelkész Budapestről utazik Bécsbe; a katolikus tisztelendő azonban állandóan a házban lakik.

Egy hét alatt betanul az ösztöndíjas a házirendbe, értesül a házi kísértet „hátborzongató" történetéről, kiismeri az üzleteket és végre nekikezdhet munkájának.

E sorok írója a bánsági német bányák kultúrális fejlődésével foglalkozott a bécsi Hofkammerarchiv aktái alapján. Nehéz feladat, különösen kezdőnek! A téma hatalmas, mert magában foglalja nemcsak a bányák keletkezését és a bányászok településének történetét, hanem a célkitűzés szerint figyelmet szentel a vallási, iskoláztatási, ipari és ke-

reskedelmi kérdéseknek is. A felmerülő kultúrális problémák és megnyilvánulásaik szétszórva találhatók csak meg a hatalmas aktaanyagban. Német hallgatók foglalkoztak ugyan már az egyházak, iskolák kérdésével, vizsgálták a dohánytermelés, háziipar, selyemhernyótenyésztés eredményeit, de az újra és mindig felmerülő kételyek eloszlatása csak a meglévő akták ismételt áttanulmányozásával történhetik meg.

A Hofkammerarchiv négyemeletes épület, ahol az összes adatok időrendi sorrendben elraktározott anyag alapján találhatók meg. A vezetőség készséggel áll az érdekeltek szolgálatára és gyakorlati tanácsokkal is sokat segít.

Azok az ösztöndíjasok, akik nem leltári munkát végeznek, beíratkoznak az egyetemre és szorgalmasan hallgatják az előadásokat.

A német állam kötelességének érzi, hogy támogatásával a külföldi ösztöndíjas ne csak egyéni kedvtelése szerint járja be a várost, hanem megismerkedjék annak minden szépségével. Az egyetemet végzetteket összegyűjti és számontartja az *„Auslandsamt der Dozentenschaft der Universität und Hochschulen Wiens."* A külföldiek számára hetenkint kétszer u. n. Führungokat rendeznek egy-egy professzor vezetésével. Először a belvárossal ismerkednek meg, a középületekkel és templomokkal, majd Schönbrunn és a Wienerwald kerülnek sorra. Megismerkedik az idegen a csecsemőgondozóval, a cukorgyárral és selyemgyárral. A Führungok kedvesek, szórakoztatók és tanulságosak, a végén megismerik egymást a látogatók, kiknek soraiban éppen úgy előfordul a japáni orvosnő, mint a spanyol sebész, a görög énekes és a román ujságíró, a svéd vegyész és a magyar tanárjelölt. Sok-sok kedves délutánt köszönhet a külföldi az Auslandsamtnak. A Dozentenschaft minden hónapban egy-egy nagy fogadóestélyt rendez, ahol érdekes előadás után szendvics és sör mellett, mint az Auslandsamt vendégei ismerkednek a külföldiek egymással és az őket vendégül látó állam szokásaival. Bármire van szüksége az ösztöndíjasnak, útlevél meghosszabbítástól igazolásig, olcsó szinházjegytől kezdve szakszerű felvilágosításig, — a Dozentenschaft a rendelkezésére áll.

Az 1940/41-es ösztöndíjas év nem volt zavartalan a Collegium részére. Az ösztöndíjasok a jugoszláv és az orosz háborút Bécsben érték meg. Szívszorongatóan nehéz napok voltak, amikor nem kaptak hírt otthonról, mert a levelek gyakran kéthétig utaztak a cenzúra miatt.

Bécsben a kultúrigények a háború alatt fokozódtak, minden szinházban táblás ház, operajegyért már reggel 6-kor sorban kell állni. De Bécs meg is komolyodott. Nincs *„Heuriger"*, annál több a hangverseny. Sok kiállítást és tárlatot rendeznek. Bécs tartja a színvonalat, megrendezi a tavaszi és őszivásárt, este 6 óra felé a Kärtnerstrassen éppen olyan forgalom van, mint békében volt. Csak a taxik tüntek el és az operából az estélyi ruhák; az utcákon az emberek csomagokkal, és tejesüvegekkel megrakodva mennek, viszik a „Magermilch"-et, — ez a háború jele.

És telnek a napok, múlik az idő, az anyag gyűlik, a kollégista megtanulja az egyszerűbb ételek főzését. Különösen a hónap vége felé tünteti ki látogatásával a konyhát, hogy ebédet főzzön, amely egyuttal

vacsoráúl is szolgál. Az ösztöndíjból szépen ki lehet jönni, de lelki szükséglet, hogy végigélvezzük az összes kínálkozó szindarabokat és operákat.

Milyen jótétemény, hogy a Collegium könyvtárában mindig akad munka: hol pecsételni kell, hol kimutatást lehet gépelni és ilyenkor „folyósíttatik" a tanulmányi segély.

A nyolc hónap eltelik, mint egy szép álom. Az ösztöndíjas összecsomagolja csodálatos módon felszaporodott holmiját, behozza a főzőlábosát, kitölti a kijelentő lapot, visszaadja jól megnyírbált élelmiszerjegyeit, utolsó pillantást vet Bessenyei szobrára, leveszi névjegyét a levelespolcról, fájó szívvel búcsut vesz második otthonától és annak minden egyes tagjától, — és helyet ad a következő ösztöndíjasnak.

Aldobolyi Nagy Helga.

IRODALOM

Zolnai Béla: A műkedvelő Purista lelki alkata. Szeged 1940. 8º 65 o. (Szellem és Élet könyvtára.)

A tanár a magyar dolgozatban már önkénytelenül eszményre javítja az ideált, korszerűre a modernt. Pintér Nyelvvédő Könyve, a Magyarosan c. folyóirat, a hivatalos figyelmeztetések és a közszellem pörölye beleverték a magyarosítást. Eredménnyel, mert sok bántó idegenszerűség (a személytelen *el van utazva* és társai) eltünedezett.

A háború után keletkezett magyarosító mozgalomban kevés nyelvész hallatta szavát. Álláspontjukat kifejezte talán, hogy accusativust mondtak tárgyeset helyett és nem féltek az adverbiumtól. Valóban igaza van Zolnai Bélának, midőn megállapítja, hogy dilettánsok kezébe került a második nyelvújítás mozgalma: az írók és tudósok kirekesztődtek (az egy Kosztolányit ill. Zolnai Gyulát kivéve).

Zolnai Béla munkájában teljes egészében áttekinti a nyelvhelyességi mozgalom kérdését. Keresi lelki alapját a magyarosodó városi nemzetiségi kisebbség hagyománytalanságában, túlságos asszimilációs törekvésében, önigazolási tevékenységének túlkompenzációjában találja. Ezenkívül a tudománytalan ötletszerűség is nyomdafestéket kap és egy idegen szót magyarosító kurta cikk helyi nagysággá emeli a vidéki adóhivatalnokot. Zolnai vizsgálja a főbb kérdéseket: fölösleges az idegen szó, csúnya, szégyen? Költőinkből idéz és példákon bizonyítja a jövevény szavak esztétikai értékét, használatuk jogosultságát; Kisfaludy Sándort, Vörösmartyt, Kölcseyt, Aranyt, Szabó Dezsőt és a népköltészetet szólítja Zolnai sorompóba az üldözött *regiment, náció* stb. szavak védelmére. Majd az idegen szavak hasznosságát, játékos értékét, nyelvgazdagító erejét, nyelvünk kifejezőképességének általuk történt gyarapodását bizonyítja szópárok szembeállítása által (povedál — dumál — beszél, gyepmester — pecér, piktor — festő). Rácáfol arra, hogy az idegen szavak kihalasztják a magyar szavakat. Nem hal meg 40.000 magyar szó, hiszen a régi nyelvből eddig csak a *süv* 'sógor', *atval* 'mostohaapa', *fial* 'mostohafiú' halt ki. (Elveszett még néhány!) Mondattani kérdéseket fejteget és bizonyítja, hogy lehet magyar sza-

vakkal is magyartalanul beszélni, majd a kákán is csomót kereső dilettánsok helytelen hibáztatásaiból sorol fel.

Végül felállítja 12 követelését. Többek közt követeli, hogy a nyelvművelést ne dilettánsok, hanem írók és tudósok irányítsák; ne csak a szavakat gyomláljuk, hanem legfőbbképpen a gondolkozást, a stílust nézzük; a természetes nyelvfejlődés döntse el a magyarosított szavak sorsát.

*

Már az audiatur et altera pars elvén is olvasniok kell a tanároknak Zolnai Béla művét. Az állandó magyarosítási folyamatban meg kell tudnunk, mi a jövevényszavak stílus- és művelődéstörténeti értéke, mit jelentenek a magyar nyelvben a jövevényszók: hiszen legalább 2000 német, 1000 szláv, sok olasz, török, osszét, árja, indogermán jövevényszavunk van, ezzel szemben csak néhányszáz finnugor tő él nyelvünkben. Csakhogy néhányszáz v. ezer finnugor tő mindegyikéből a származék hosszú sora támadt, az idegen tövek alig adtak 1—2 származékot.

Zolnai védi az idegeneredetű szavakat, nemcsak mert növelik a nyelv szinonimáinak számát, hanem hangulati velejárójuk miatt is. Szerinte a szimpatikus szó hangulatosabb, mint pótlója a rokonszenves; az *unio mystica* sejtelmességét nem fejezi ki a titokzatos egyesülés. Tény, hogy a megszokott idegeneredetű szó v. szókapcsolat hangulatát nem találjuk meg az ujdonsült szóban v. jelentésátvitelben (Lehnüberzetzung), azonban nem tudhatjuk, hogy az idők folyamán milyen hangulatértéket kap az új szó a használat révén. A tudományos nyelvben nem is fontos a hangulati velejáró, ott inkább a nemzetközi kifejezéseket őriztük és őrizzük.

Helyes volt-e azonban a következő stílus:

„Én az ő peripluastica szabad fordításait szeretem és a ha a' Syntaxis benne meg jobbíttatik, nem látom, miért ne volna jó a' Rhytmus szeretők kedvéért." (Földi János Kazinczyhoz 1791-ben). Vagy: „A' c, s, z, végbetűk akármilyen vocalisak vagy consonansoktól előztessenek meg, a' j affixum hellyett duplázzák a végső consonanst; valamint a' *val vel* particulákkal szokott történni . . . " (Kovács Ferencz Kazinczyhoz 1792-ben). Kazinczy maga pedig így ír Cserey Farkasnak' 1805-ben: „Nyelvünket kell-e, szabad-e a Nyugati nyelv geniusa szerint modellezni, hogy az ő munkájukat szabad-e példány [példa] gyanánt kitenni magunknak, még mindig ez ideig decisio nélkül van . . . Amely országban még nem virágzik a Festés és Faragás, ott első kötelesség az, hogy rézmetszetek és olajfejtéses kópiák a gipsz abguszok által ébresszük az alvó geniet. A poetai munkában ezeknek substitutjai a fordítások . . ." s. i. t.

Az ilyen stílust magyarosítani kellett és ezt a nyelvújítók meg is tették: magyarosították saját műveiket, pedig abban a korban többen és többet olvastak németül és hivatalos nyelvünk a latin, ill. a német volt. A mai írók legtöbbjének egy-egy művéből alig 1—2 tucatnyi idegen szót képes előkotorni a mostani nyelvújító. Kazinczy és társai szövegének idegen szavai és idegenszerűsége mutatja, hogy a magyarosítás nem feltétlenül kárhoztatandó és Kazinczy korában jogos volt. Zolnai hangoztatja is a nyelvújítás hősiességét és elismeri, mert még hibáiban is gazdagította nyelvünket, mivel írók és tudósok irányították ezt a szellemi mozgalmat: Kazinczy, Baróti Szabó, Kölcsey, Bacsányi, Dugonics.

Ma már aligha és alig van szükség a jövevények „irtására" és helyettesítésére. Kevés idegenhangzású szavunk van és ezekkel szemben meg kell fogadni Zolnai

Béla tanácsát: inkább *garázs*, mint *gépkocsiszín*. A magyar nyelv hangrendszerébe beilleszkedett jövevényszavak érdemesebbek, mint az újdonságok, melyekből új mondolatot fűzött össze Rónay Mária és éppen a Magyarosan c. folyóiratban (1941: 156. o.) gúnyolta ki a túlzó seprőket. Ebből idézek mutatványul: „Színházban kétszer voltam, egyszer bosszúműt (tragédia) láttam, egyszer operettet. Utóbbiban nagyon jól játszott a vidámka (komika), de a legényhős (bonviván), sajnos, nem volt ráhajlamos (diszponált). Igaz, hangadás (koncert) is szerepelt a tervsorban (programm). Chopin éjművét (nocturne) és Bach hitzenéjét (oratorium) hallottam, igazán élvművész (virtuóz) előadásban. Különösen a hallgák (pianók) voltak finomak. Nem hiába csaptak akkora hirítést (reklám) ennek a művésznek! Ezentúl mindig meghallgatom a hangorában (rádió) is! Jani bácsiék is meghívtak, de közkikit (piknik) rendeztek, mert nagyon pénztartiak (spórolósak)..."

Ilyen szöveg helyett szívesebben látom az idegen szavak meghonosodott, jó magyaros hanglejtéssel ejtett alakjait!

El kell ismernünk, hogy a kerékpár, távbeszélő, gépkocsi, vasút, gyufa, csúcsteljesítmény használható szavak, pedig idegen szavak fordításai: francia bicyle, allumette, német Zündholz, francia chemin de fer, német Eisenbahn, finn rantatie, német Spitzenleistung, svéd toppresultat mind ugyanazokból a szavakból vannak összetéve, mint magyar megfelelőik és éppen ebben áll nemzetköziségük. Az ilyen újsütetű németségek Zolnaitól „meglehetnek", de a Magyarosan szerint nem szabad így új összetett szót alkotni. Szerintem ez helyes szóalkotás, ha a magyar nyelvtan szabályai szerint történik. Nemcsak az ilyen szóösszetétel helyes, hanem a jelentés gazdagítás is, azaz mikor egyjelentésű szavunkat kétjelentésűvé tesszük, mert valamely idegen nyelvben az már kettősjelentésű. Így a francia *voix* szó régen csak hangot jelentett, később szavazatot *is*. Ennek egész Európára meglett a hatása: a német *Stimme*, az angol *voice*, a magyar *szó, szavazat*, finn *ääni*, szláv *slovo* mind kétjelentésű. Ez ellen nem lehet küzdeni, a nemzetközi kultúrszavakat és fordításukat (tükröződést) el kell fogadni.

Van más mód is a nyelvfejlesztésre, gyakorolták is a nyelvújítók, mert ismerték a táj- és a régi magyar nyelvet. Régi v. nyelvjárási v. meglévő szavakat kell az idegenek helyére behelyettesíteni. A kifejezés módját, a stílust nemesítik. Ez az, amire Zolnai Béla utal: költők és írók nyelvi szépségeire, tudósok világos, okos érveléseire való rámutatás, a jónak propagandája, a hivatalos nyelv rejtvényeinek megfejtése, népies kifejezések fölvétele, régi szavak fölújítása (62. o.). Egy szóval ezt úgy mondhatjuk: a stilusérzék fejlesztése. Erre kellene ügyelni a tanítási gyakorlatban, a tiszta gondolkodást és az értelmes gondolatkifejezést fejleszteni a középiskola alsó osztályaiban kis elbeszélések és gyakorlatok révén, rokonértelmű szavakat és szólásokat gyűjtetni, a tanuló mindennapi életéből meséltetni és íratni, igazi stilisztikát csináltatni és nem olvasmánytartalmakat kérődztetni. Ez fontosabb, mint a rádió és garázs szavak halála.

Zolnai Béla műve erre hívja fel a figyelmet: ápoljuk és fejlesszük a helyes gondolkodást és a helyes gondolatkifejezést. Munkáját franciás espritje könnyed olvasmánnyá teszi, áttekinthetően vezet hatalmas irodalmi és nyelvészeti példaanyagán át. Fejtegetéseiben az író és a tudós egyesül, hogy gondolkodóba ejtsen minket az egyoldalú újító tevékenységével szemben.

Erdődi József.

L. Makk I L., **A románok története.**
A Magyar Tört. Társ. kiadása Budapest, É. n. (1941) 425 old.

Erdély a magyarság és románság között már két század óta súlyos kérdések magvát jelentik. A történelmi és kultúrális jog továbbá a nemzetiségi igény ütközik itt egymással. A magyarság ugyanis a fegyveres és szellemi hódítás alapján formál jogot Erdélyre, míg a románság az ott élő fajtestvérei nagy számára alapítja igényét. A román nép történetének ismerete tehát számunkra életbevágó fontosságú. Ezért fogadja a magyar közvélemény érdeklődéssel azt a művet, amely több szakember közreműködésével a románság életrajzát vázolja.

A szerzők jellegzetes eljárásmódja, mely legnagyobb érdemük is, a történeti tényeknek szünopszisban való értelmezése. Kétségtelen ugyanis, hogy a nemzeti történelem egyes eseményei igazi tartalmukban csak a környező népek mozgalmainak, vagy az európai történések együttes szemlélésében ábrázolhatók. Ezt a szintétikus alapkövetelményt többé-kevésbbé maradéktalanul érvényesítik a szerzők. Ennek a módszernek egyik legátfogóbb megnyilvánulása az a fejezet, melyben Gáldi a románság népi kialakulását mutatja be. Történeti és néprajzi vizsgálatnak veti alá nemcsak a Balkán félsziget kis nomád népeit, hanem rámutat azokra a hatásokra is, amelyeket a román etnikum és néptömb kialakításában a római, görög, kelta, trák, illír és dák elemek eredményeztek. Viszont a dáko-román elméletnek lemérése — ha nem is vékony-elvű, de — halvány marad azáttal, hogy diplomatikus stílusfinomkodással elhigítja a meggyőzésnek azt a közvetlen hatását, amit pedig a tények leírásában felébresztett bennünk (24 sk. ll). — Gálditól egyébként három gazdag művelődéstörténeti tartalmú fejezetet olvashatunk a könyvben.

A román történelem fejlődési fázisait a mű nyomán a következőkben vázolhatjuk : A románság önálló története tulajdonképen akkor kezd bontakozni, mikor a Balkánnak vegyes összetételű etnikumából kiválva észak felé szivárgott. Nomád pásztor népnél ez természetes folyamat, hiszen ők nem állandó települési, hanem csak alkalmi, legeltetési földet igyekeznek maguknak időről-időre szerezni. Az európai nemzeti államok megalakulása után szinte két század elmultával jelenik meg a két román vajdaság: Havaselve és Moldva. A románság az államberendezkedés formáját az erdélyi magyar és szász lakosságtól kölcsönözve már elindult az önálló nemzetté alakulás útján, mikor a délről fenyegető török hódítás elérkezik a Duna vonaláig. A két vajdaság hamarosan török hódoltsági területté válik. A történeti oknyomozás mértéktartó önfegyelmezésével mutatja be ezt a kort Elekes Lajos. Ismerteti a román politikai, társadalmi és gazdasági életnek függő viszonyát a szultáni akarattól, viszont nem mulasztja el kifejteni azokat a nemzeti erőfeszítéseket sem, amelyeket a román nép, elsősorban Lupu Vazul (1634—53), illetve Baszaráb Máté (1632—54) uralma alatt az elnyomó törökség és a beszivárgó görög kalmárcsaládokkal szemben kifejtett. Történet-elemzésében még sikeresen megőrzi a helyes egyensúlyt a történetmozgató belső erők elvi mérlegelése és a pozitív tárgyalásmód követelményei között.

A fanarióta korszak a román nemzeti, gazdasági és közösségi élet egyik mélypontját jelenti. Ezek a bizánci görög diplomaták, akik csak rövid időre élvezték a szultán bizalmából a vajdaságok feletti uralmat, minden igyekezetükkel a szultán jóindulatát keresték — nem egyszer román alattvalóik érdekeinek föláldozásával. Művelődési szempontból azonban jelentős volt uralkodásuk, mert nevükhöz több francia-olasz kultúrforrásból táplálkozó népkönyv kiadása fűződik. Ezek azonban alig tudtak valamit lendíteni a románság népi kultúráján, a civilizálástól pedig

orosz-török környezetükben még messzebb voltak. Ezért nem túlzó Gáldi megállapítása: „a román középkor a XIX. század küszöbéig tart" (185 o.)

A mű főleg a románoknak nagyobbarányú Erdélybe való településétől kezdve külön tárgyalja a vajdasági és külön az erdélyi románok fejlődését. Az erdélyi románok a XVI—XVIII. századokban inkább a hitújítási, majd úniós törekvésekben visznek fontosabb szerepet. A vallási életen át ébreszti fel nemzeti öntudatukat a híres triász (Maior, Sincai, Micu-Klein) működése. (Ennek a kornak a mozgalmait, kultúrális és társadalmi jelentőségét lapunk 1937. VII. és 1938. X. számaiban részletesen ismertettük.) A románság életének ezeket a szakaszait Juhász István és Tóth András dolgozták fel.

A román vajdaságok nemzeti megújulása a görög szabadságharccal egyidejűleg indul meg, mikor főleg Vladimirescu Tódor, majd az orosz Kiselev Pál kezdeményezésére a fanarióta fejedelmek bukása után jelentkezett a szociális rendeződés és politikai, gazdasági szerveződés első tünete. (Szervezeti Szabályzat.) Ennek, valamint Nagyrománia utolsó két évtizedének történetét Makkai írta meg, míg az erdélyi románok XIX. századi történetét Tóth Zoltán, Nagy-Románia megalakulását pedig és első önállósági erőfeszítéseit Polonyi Nóra mutatja be.

A műnek igen nagy tárgyi előnye, hogy az egyes korszakokat a velük foglalkozó szakemberek írták meg. Igy tehát a fejlődés egyes jelenségeit a speciális kutatója állítja elénk. Ez biztosítja a különböző korszakok sajátos szemlélésmódját. Hiszen minden szerző a maga fejezetének elejére szinte sui generis bevezetőt ír, mely a tárgyalandó időszak kultúrális vagy politikai irányát elemzi és jelentőségét igyekszik felmérni. Ennek ellenére sem érezhető a zökkenő az egyes szerzők dolgozatai között. Nemcsak a történeti nézőpontok egységében, hanem még a stílus hangulatában is megvan közöttük a közös szempontok azonossága. Sőt gondja volt a szerkesztésnek arra is, hogy a különböző eredetű tanulmányok között meglegyen a formai egyöntetűség is. Csupán a III. fejezet egy cikkelye (Kelet és Nyugat között) kívánkozott volna az egész könyv végére az elvi áttekintő szintézisbe, egyrészt szempontjainak összegező jellege miatt, másrészt pedig a későbbi fejleményekre való utalásai miatt, melyek ugyanis így a XV. század elejének tárgyalásakor szervetlenül hatnak és a jövő eseményeit elővételezik.

A szélesterjedelmű és a legújabb forrásanyagot is felölelő munka tárgyias, kritikai beállítottságával és analitikus célzatú eszmemenetével, továbbá azáltal lesz hivatva a románságról való helyes kép kialakítására, hogy — távol minden öntetszelgő sovinizmustól — felfedi a román nép és történelem összes árny- és fényoldalát.

Visy József

A jog és az egyház.*

Kétszáz évvel ezelőtt alapította meg *Foglár György* püspök az egri jogiskolát: ezt a nevezetes tényt rajzolja meg és értékeli *Molnár Kálmán dr.* az Egri Érseki Jogakadémián tartott emlékbeszédében. Nemcsak a megidézett kultúrális tényért, de a hozzáfűzött kommentárokért is érdemes megszívlelni Molnár professzor emlékbeszédét. — Természetes, hogy Foglár Györgyöt a jogiskola alapításában katolikus szempontok vezették: kevés volt a katolikus ügyvéd s még a katolikus uraságok és

*(Különnyomat az Egri Érseki Jogakadémia jubiláris ünnepélyéről közzétett Jelentésből. Eger, 1941.)

prelátusok is kénytelenek voltak kényes titkaikat nem-katolikus ügyvédekre bízni. De e célokon túlmenően olyan *szociális célok* is vezették az alapítót, melyeknek *univerzális társadalmi jelentőségét* kétszáz év távolában még jobban tudjuk értékelni: „A jogiskola alapításával segíteni akar az egervidéki szegényebbsorsú katolikus ifjakon, akik a távolabb eső és drágább egyetemen való tanulás költségeit nem bírva, az elparlagiasodás, a szellemi elzüllés és elkallódás veszélyeinek vannak kitéve, a *közjó* nem csekély kárára."

Molnár professzor joggal állapítja meg, hogy a közjót szolgáló nyíltszemü Foglár püspök célkitűzései még ma is helytállók s a szentistváni állameszmét tudatosan szolgálták. Olyan ember gondolatvilágát tükrözik e célkitűzések, aki az állam és egyház kapcsolatát épen azzal akarta erősíteni, hogy az egyházat állította a magyar jogfejlődés szolgálatába... Maga az állam még nem nézi a jogot a hatalom puszta eszközének, hanem a jog formáiban trancendes tartalmat keres — ezt a keresztény középkorban gyökerező felfogást érvényesíti az egyház is az igazságot kutató munkájában. Molnár professzor ma különösen aktuálisnak érzi ennek az eszménynek feleelevenítését, mert:

„a formai jogrend lecsúszott az ő eszményi alapjáról, elveszítette az emberi természetet kiformáló istení eredetének stigmáját és egyre jobban átcsúszik a száraz hatalmi alapra. Már pedig a hatalommal szemben való meghunyászkodás sohasem fogja pótolni a valódi és nem csupán formai jognak azt a lenyügöző szépségét, ami a jogrendhez való alkalmazkodást lelki kielégüléssé szublimálja s ahhoz emberi méltóságunk kiélésének nemes gyönyörét csatolja..."

Szívesen olvassuk e szavakat, mert mi is úgy érezzük, hogy a gépesített jogrendben „kiszikkad a jogérzet" és ez olyan társadalmi katasztrófákra vezethet, melyeket megelőzni — a keresztény reneszánsz nagyszerű feladata.

Kemény Gábor.

Rendtartás a tanulóotthonok számára.

A magyar iskolarendszer átszervezése az utóbbi időben a pedagógiai irodalomnak egy új ágát, egy különálló, szinte műfajnak tekinthető irányzatát teremtette meg. Azokra a szolgálgti könyvekre gondolunk, amelyek legutóbb feltűnő nagy számban hagyták el a sajtót, hogy az átszervezett vagy újonnan megalkotott iskolák életének rendjét szabályozzák s munkásságának szellemét irányítsák. Éppen ennek az utóbbi feladatkörnek vállalása, amely a szabályok holt betűin túl az eszmét, a magyar művelődés nagy céljait kívánja szolgálni, adja meg ezeknek a könyveknek műfaji, irodalmi jellegét. A tanulóotthonok nemrég megjelent Rendtartását is azok közzé kell sorolnunk, bár nem iskolákra, hanem internátusokra, konviktusokra vagy ahogy magyar szóval jelöli: „tanuló otthonok"-ra vonatkozik.

Eddig a tanulóotthonok ügye sokféle vonatkozásban teljesen rendezetlen volt. Igaz, hogy régebben ezen a téren talán nem is volt nagy szükség rendszabályokra Az a kevésszámú, de annál inkább megbízható internátus, amelyet az állam, egyes egyházak vagy magánosok fenntartottak, saját házirendje szerint szabályozta életét. Egyesekben a hagyományok íratlan törvénye tartotta fenn a rendet, s tette feleslegessé a hatóságok beavatkozását. Ujabban azonban a hivatott és kevésbbé hivatott fenntartók nagy száma vetette magát a nevelésnek erre a sajátos területére. Sőt azt tapasztaljuk, hogy a magánvállalkozás is mindinkább hasznos lehetőségeket fedezett fel a különféle fiú- és leánynevelőintézetekben, diák- és gyermekotthonokban és más hangzatos címen hirdetett internátusokban. Valószínű, hogy ezeknek az intézmé-

nyeknek a hatóságok elé került ügyei terelték a tanügyi igazgatás legfelsőbb köreinek figyelmét arra a kérdésre, és bizonyára ez tette időszerűvé ennek a szolgálati könyvnek a megjelenését.

Az első, amit a 85 szakaszra tagolt Rendtartás és az ezt követő Függelék átolvasásával megállapíthatunk az, hogy képzett, izzig-vérig járatos és gondos pedagógus munkája, akinek tolla a tanulóotthonok életének tökéletes ismeretére vall. Az ilyen intézmény feladata a Rendtartás szerint a tanulóotthonok nevelésére rászoruló tanulók elhelyezése, testi és lelki fejlődésük kibontakoztatása, iskolai nevelésük hatásának biztosítása, sőt a családias szellemű nevelésükről való gondoskodás. Éppen azért tanulóotthonokat csak az állam, a tanulmányi alap, az egyházak és szerzetesrendek, törvényhatóságok és községek, valamint olyan jogi és természetes személyek tarthatnak fenn, akiknek erre a felettes egyházi hatóság, illetőleg a tankerületi királyi főigazgató engedélyt ad. A feltételek közé tartozik a nevelési irányelvek biztosítása, továbbá megfelelő épület, berendezés és felszerelés stb. Utóbbiakról részletes intézkedéseket tartalmaz az egyik fejezet, korszerűségüket bizonyítja, hogy a légoltalmi követelményekről is történik gondoskodás. Az otthon környezeti hatásának neveléslélektani vonatkozása érvényesül abban a szakaszban, amely a termek egyszerűségén és tisztaságán kívül a jóízlés, sőt csín követelményeit is felsorolja. „Szobai növények egy teremből se hiányozzanak." Az olvasó és játékterem, fürdőhelyiség, rádió, játszótér, valamint kápolna (imaterem) mind olyan kívánalmak, amelyek a tanulók testi és szellemi fejlődését és erkölcsi tökéletesedését célozzák. A növendékek nevelésének irányelveit taglalja a Rendtartásnak terjedelemben is legnagyobb és tartalmilag is legsikerültebb V. fejezete. Az iskola, a család és a tanulóotthon egymáshoz való viszonyát a nevelési elvek azonossága szabályozza. Ezek az elvek hatják át a „Házirendet", amelynek érvényét a szülők „Nyilatkozatban" tartoznak elfogadni. A tanulóotthonok szellemét azonban a hagyományok törvényei is biztosítják, amelyek a házirend legbiztosabb alapjai (34. §.). Olvasunk még a szabadidő pedagógiájáról, „illemszabályokról", „leventekiképzési utasításról", mint korszerű és szolgálati könyvben bizonyára ujszerűen ható fogalmakról.

Fegyelmi intézkedések, valamint a tanulóotthonok igazgatására vonatkozó rendelkezések egészítik ki a Rendtartást. Ezeken is átömlik az az átfogó gondolat, hogy a tanulóotthonok egész szervezetét, működésének, életének minden mozzanatát a nevelői hatás hassa át és irányítsa. Minthogy pedig mindennek: a tanulóotthon személyzetét, a növendékeket, sőt bizonyos vonatkozásban a szülőket is kötelező foglalatát a „házirend" van hivatva kifejezésre juttatni, a Függelékben tartalmas „Házirend-mintát" is találunk. Ez a minta gondosságban, részletességben és a tartalom teljességében is szinte felülmúlja a Rendtartást magát. Fel is vetődik a gondolat, nem lett volna-e célszerűbb tömörebb keretekre szorítkozni, sőt nem lett volna-e talán az adott esetben is a kevesebb több. A tapasztalat szerint ugyanis a rövid és tömör szabályzat már a jobb bevésés lehetősége miatt is célszerűbbnek és használhatóbbnak bizonyul. De elismerjük, hogy a gyakorlati életből merített apró mondanivalókból is nehezen választhatnók ki az éppenséggel felesleges és elhagyható részleteket. Szó lehetne arról is, hogy a szülőket és növendékeket érdeklő rész a tanulóotthon személyzetét kötelező résztől elkülönítessék. Utóbbi, mint valami „Szolgálati szabályzat" több helyen szószerint is idézhetné a Rendtartás megfelelő szakaszait. A növendékek „házirendjének" viszont a „Napirend-minta" lehetne a gerince, mert minden egyéb természetszerűleg csak kiegészítője azoknak az intézke-

déseknek, amelyek hivatva vannak a növendék „katonás életrendjét" és egész magatartását szabályozni.

Az egész könyvet a részletességig kidolgozott gondoskodás és szorgos körültekintés jellemzi. Az egyes szakaszokat átható irányelvek emelkedett szellemre, mély pedagógiai belátásra, de nem csekély mértékben gyakorlati érzékre is vallanak. Méltán sorozhatjuk ezért ezt a könyvet is azok közé a szolgálati könyvek közé, amelyek mind a közvéleményben, mind a tanári körökben egyaránt őszinte méltatást és meleg fogadtatást váltottak ki. Gyakorlati hatásában is bizonyára elhatározó lépést jelent ez a Rendtartás azoknak a — sajnos — mindinkább növekvő létszámú tanulóknak tökéletesebb nevelése terén, akiknek boldogulásáról a mai zürzavaros életben sinylődő, sőt sokszor pusztuló családi otthonok helyett „tanulóotthonokban" kell gondoskodni.

Róder Pál.

G. Oudard: Nagy Péter. Ford. Orbók Attila. Lukinich Imre előszavával. Bpest. é. n. (1941.) Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. 351. old.

A regényes életrajz aránylag fiatal hajtása az irodalomnak. Ebből magyarázható az a műfaji kiforratlanság, melyet a történelmi életrajzok legtöbbjében észlelhetünk. A kijegecesedés hiánya észlelhető bennük a szerkezeti egységben és a szempontok logikájában egyaránt. Hogy mégis olyan széles olvasórétegre tudtak szert tenni, annak az a tény adja meg az okát, hogy a mai olvasó elsősorban nem *érdeklődésből* olvas, hanem az irodalmi „divat-műveket" kedveli.

Oudard is kénytelen még egyrészt számolni az olvasóközönségnek ezzel az ál-intellektuális hangulati hullámával, s ezért könyve a kettős gondolatfűzés mesgyéjén mozog. A tényszerűségre alapozott történelmi realizmus vegyül benne az érdekességet célzó, anekdotáló csevegéssel. Így műve felemás jellegű lesz, mert a szempontok bizonytalansága mindig kisért a felépítésben, hangnemben, sőt az események megválogatásában is. Megismerjük Nagy Péter gyermekkorát, trónrajutásának nehézségeit, s ezekben a fejezetekben csillan fel Oudard széles forrástanulmányból táplálkozó felkészültsége és jellemábrázoló készsége. Különös elmélyüléssel jellemzi az ifjú cár hajlamait és erősen technikai beállítottságú érdeklődését, mely őt férfikorában Oroszország gyors civilizálására sarkalta. A történetíró metodikus rendszerességével részletezi a szerző a cár rendeleteit, törvényeit, melyekkel országát Európa szintjére igyekezett felemelni, anélkül azonban, hogy birodalmát a művelt Nyugatnak merev, szolgai kultúrális vetületévé tette volna.

A tények bemutatása mellett módot talál az író korrajzi kitérésekre is. Ismerteti a Romanov-dinasztia életét, mely a zsarnoki abszolutizmus kemény pillérein nyugodott, de önkényét olykor cárgyilkosságok egyensúlyozták. Az orosz néplélek belső alkatát sok közvetett megnyilatkozásból építheti ki magának az olvasó, de a szerző sem mulasztja el érzékeltetni a sajátos orosz egyéniségnek szláv szentimentálizmusát, melyet misztikusan színez át a keleli messiánizmus és a muzsikok tradíciós, sejtelmes vallásossága. Történeti oknyomozása szűkreszabott, de találó, s dicséretére kiemeljük, hogy Oudard nem akar a *Mult* prófétája lenni, hanem beleéli magát Nagy Péter Oroszországának viszonyaiba s ilyen értelemben próbál adataiból annyit következtetni, amennyi valóban önként következik belőlük. Legfeljebb arra vállalkozik, hogy tartózkodó párhuzamba állítsa Nagy Péter és Sztalin Oroszországát.

A szerző különös érdeme azonban elsősorban az, hogy hősének jellemzésekor nemcsak hogy nem téveszti szem elől az **uralkodó** mellett az **embert,** hanem Nagy-Péter emberi egyéniségének elemző vizsgálatát tartja fontosabb feladatának. Jellemzőképességének értékéből csak keveset von le az a módszerbeli egyenetlenség, hogy az érdektelen eseményeket és vonásokat is olykor túlzottan kiemeli.

Visy József.

Takács Gyula dr.: A népiskola igazgatása. Gyakorlati útmutató. Komárom, 1941., harmadik bővített kiadás, 217. l., ára 3·50 pengő.

Élet és iskola kapcsolatát kívánja szolgálni *Takács Gyula* segédkönyve. A szerző éveken át mint tanító működött, s így alkalma volt megismerni a népiskola nevelő-oktató munkájának valamennyi vonatkozását. Jelenlegi minőségében — Nyitra és Pozsony vm. kir. tanfelügyelője — pedig a népoktatási igazgatás ütőerén tarthatja kezét. A gyakorlati tanító és a hozzáértő közigazgatási ember előnyei érezhetők művében. Az eddigi szokásoktól eltérő, új rendszert követ. Ugyanis nem tárgyi összefüggések szerint csoportosította anyagát, hanem az elintézés időbeli fonalán, betűrendes tárgymutatója, névmutatója pedig még könnyebben kezelhetővé teszi. Merőben új rendszere abban áll, hogy a határidő naplók és jogszabálygyűjtemények szempontjainak egyaránt megfelel. A határidőhöz kötött ügyeket először áttekinthető határidő naplóba foglalja, majd az ügyek intézői szerint csoportosítja, végül áttér a határidős ügyek intézésének tárgyalására. Bevezetésében foglalkozik az ügyintézés legcélszerűbb módjával, s a gyakorlat kiérlelte útbaigazításokat ad. Gyakorlati könyve nemcsupán elvi jelentőségű rendeleteket tartalmaz, hanem a népiskola mindennapi életének szabályozásába vezeti be az olvasót. A határidős ügyeket (kezdve a félnaponként elintézendőktől egészen a tanév közben esetenként elintézendőkig) a lehető legvilágosabban állítja össze. Tárgyi értékein felül igen nagy előnye, hogy alakja és terjedelme könnyen forgathatóvá teszi szemben az előtte megjelenő vaskos kötetekkel. Tanítók, igazgatók, gondnokságok és iskolaszékek számára nagy hasznot jelent *Takács Gyula* könyve.

Wagner Ferenc.

NEVELÉS ÉS ÉLET

A Nevelésügyi Szemle megújult külső formában és tartalmi bővüléssel lép olvasói elé. Célunk volt a lapot alakjában újszerűbbé, beosztásában pedig mozgalmasabbá tenni, hogy így helyet találjanak benne nagyobb tanulmányok mellett a pedagógiai élet egyes részletkérdéseit megvilágító rövidebb megbeszélések is. Főleg ez utóbbiaknak szántuk a NEVELÉS ÉS ÉLET című rovatunkat. Itt akarjuk a nevelői társadalom elé tárni az iskolai élettel kapcsolatos elvi híreket, továbbá megbeszélni a hivatásunkkal kapcsolatos elméleti és gyakorlati időszerű problémáinkat. Affélé műhelyforgácsoknak nevezhetnők ezeket a kis írásokat, amelyek alakító, faragó tevékenységünk során elhullanak a katedra körül. A munkáját tudatosan végző pedagógusnak azonban kell találnia ezek között is értékes darabokat, amelyek méltók arra, hogy a közösség előtt megbeszéljük azokat. Egy-egy didaktikus eljárásunk

során milyen észrevételeink voltak? Milyen újabb belátások ébredtek bennünk? milyen gyakorlati értékű tapasztalataink vannak pl. a dolgozatíratás, szótanítás terén? mik a feltételei egy-egy eredményes ismétlési órának? milyen legyen ennek óravázlati beosztása? Hogyan lehet eredményesen vezetni az ifjúsági körök munkáját? stb. A hivatási öntudatra törekvő nevelőnek elmulaszthatatlan ez az önvizsgálódás.

Ebben a rovatban tehát a pedagógus-közvélemény megnyilvánulásának akarunk teret nyujtani. Legyen ez a rovat nevelői eljárásunknak és hivatástudatunknak mintegy lázmérője, amely az iskolai munkánkkal kapcsolatos elvi jelenségekre mutat rá vagy a gyakorlati eljárásmód egyes kérdéseit vetíti a közösség elé.

Hogy pedig ez a rovat állandó hű tükre legyen a mi sokszínű pedagógiai munkánknak, kérjük olvasóinkat, kapcsolódjanak bele *aktív részvételükkel is.* Szívesen látjuk a különböző iskolatípusoknál dolgozó kartársak írásait. Legyen az eszmei célzatú megjegyzés, elméleti vagy gyakorlati problémák megvitatása. Esetleg az iskolai ügyvitelnek, a pedagógiai közigazgatásnak, vagy a Tanterv és Utasítás egyes kérdéseinek közérdekű tárgyalása.

Legyen tehát ez a rovat a pedagógiai öntudatosulásnak és a hivatási lelkiismeretvizsgálatnak hathatós tényezője.

Szerkesztőség.

A középiskola reformja a mai Franciaországban. A második világháború forgatagában még jóformán ki sem alakult ez a mai Franciaország, de természetszerűen mélyreható változtatások gondolatával foglalkozik a nevelés terén. A nagy nemzeti katasztrófa után ez magától értetődő. A nehezen hozzáférhető folyóiratok és könyvek ismerete híján, csak néhány cikkből alkothatunk magunknak némi fogalmat, mit is tervez az új nevelés Franciaországban. Legutóbb a *Cité Nouvelle* szeptemberi számában olvasunk hosszabb tanulmányt Pierre Faure tollából. Részben az 1940. szeptember 21-én kiadott rendelet elveit ismerteti, részben pedig saját javaslatát, amelyet a katolikus nevelők kongresszusán adott elő.

A hangsúly természetesen a nevelésen van: a növendékek egész lelkületének alakításán, emberi mivoltának fejlesztésén. A fő követelmények: 1. Az igazi műveltségre káros encyclopedismus kiküszöbölése. 2. A nevelői oktatás egységének megteremtése. 3. A nevelés egyszersmind a gyermek lélekben is egységet alakítson ki: hozza összhangba képességeit és erőit. Ennek elérésére vezető tanárt óhajt az iskolai munka élére állítani (professeur principal) akinek feladata, hogy a tantárgyak elosztását és egyetlen nevelői célra való egybehangolását valóraváltsa, még pedig mind az iskolai év, mind pedig az egyes tanítási napok keretében. (Végeredményben a sok adminisztratív teendőtől mentesített igazgatóról van itt szó, tehát pedagógiai vezetőről, akinek ezt a feladatkörét nem zavarja temérdek ügyviteli gond.) Ezenkívül azonban a javaslat az egyes osztályokban is nagyobb szerephez akarja juttatni az osztályt irányító tanárt, akinek kezében több tantárgyat egyesít, sőt az alsóbb osztályokban az egyetlen tanerő gondolatáért száll síkra, mondván, hogy ott a különböző tantárgyak tudományos igénye még nem olyan nagy s így azok az anyanyelvtanítás keretében nagyobbára megférnek. Persze a tárgyak csökkentése mellett is lándzsát tör: az anyanyelven kívül a latin és görög nyelv behatóbb művelését szorgalmazza, hisz ezek a franciák számára nem holt nyelvek, csak nem beszélt nyelvek, de egyszersmind ihletők, gyökeret adók. Az alsóbb osztályokból a tehermentesítés

érdekében a mennyiségtant csak a számtanra óhajtaná korlátozni, de bőségesen kárpótolná a felzúduló szaktanárokat a felsőbb osztályokban, ahol az algebra és geometria jogaihoz jutna. Akármilyen indokolt gyakorlati követelmény az élő nyelvek alaposabb művelése, le kell mondani róla s inkább a megértés, az impresszív tudás fejlesztését érhetjük el, ha nem akarunk a „sokat markol keveset fog" hibájába esni. Annyival is inkább, mert a testnevelés legalább heti 6 órával szerepel a munkarendben a korszellemnek megfelelően. De külön kiemeli a javaslat, hogy ezek az órák a nemesebb értelemben vett közösségi nevelés szolgálatában állanak, a tanárt, akinek hivatáskörébe lesz ez, már nem is testnevelő tanárnak, hanem *professeur général*-nak nevezik. Az ő gondja, hogy az ifjúság férfias magatartást sajátítson el és közösségi szellemben nevelkedjék fel. A kollektív játékok, ének, csoportos tesigyakorlás, csapattorna mind ezt szolgálja.

Ehhez a neveléshez természetesen világnézet kell. Hangsúlyozza a javaslat, hogy határozott eszmei nevelésre gondol, amelynek elvei szinte tantételnek számítanak. Idézi Pétain tábornagy szavát: „Az élet nem semleges, abban áll, hogy bátran állást kell foglalnunk. Nem lehetséges a semlegesség az igaz és a hamis között, a jó és a rossz, az egészség és a betegség, a rend és a rendetlenség. Franciaország és anti-Franciaország között." A javaslatnak — katolikus jellegét XI. Piusz pápának a keresztény nevelésről szóló encikliájára való bőséges hivatkozás adja meg. Általában az egész javaslat a korszerű nemzeti eszmék és a katolikus nevelői eszmény összeforrasztásán át igyekszik a jövő francia középiskolai nevelői munka alapelveit megállapítani.

Részletesebben kellene ismernünk a megjelent rendeleteket, a kérdéssel foglalkozó irodalmat, hogy tisztán lássuk a megvalósítás egyes mozzanatait és megérthessük igazi értéküket. Hangoztatjuk, hogy a fentiekben egy nevelői kongresszuson elhangzott javaslat vázlatos ismertetésére szorítkoztunk.

Krammer Jenő.

Jegyzetek a „Gyermek és ifjúsági könyvtárak" c. tanulmányhoz. A Nevelésügyi Szemle 1941. 7—8. sz.-ban megjelent írásomhoz nemcsak utóirat, de helyesbítés gyanánt is közölnöm kell azt a tényt, hogy mégis történt valami érdemleges kezdeményezés a gyermekkönyvtárak ügyében. A Fővárosi Könyvtár harminc évvel ezelőtt (még Szabó Ervin igazgatása alatt) megnyitott egy gyermekkönyvtárat a Papnövelde, később Prohászka Ottokár utcában. Ennek 40 kölcsönző tagja volt. Ma a Királyi Pál utcában működik a jól felszerelt könyvtár s 1500 tanuló veszi igénybe. Naponta átlag 150 gyermek használja s mivel egyszerre három művet lehet kölcsönözni, így napi 900 kötetre rug a kötetek forgalma. A tagok kora 6—18 év, évi díj: 1 pengő.

A könnyen kezelhető betűrendes cédulakatalóguson kívül a könyvtárosok is készséggel tájékoztatják az érdeklődő ifjú olvasókat. A kisebb gyermekek számára elkülönített helyen kényelmesen hozzáférhető kis állványokon vannak csoportosítva a művek, külön a kisebb és nagyobb évjáratok számára; a gyermekek könnyen tájékozódhatnak és szabadon választhatnak Benedek, Gaál, Jókai, Verne, May s más kedvelt írók könyvei között. A könyvek gondosan vannak csoportosítva a kicsiknek tetsző meséskönyvektől a serdülőknek való ismeretterjesztő művekig. (A magyar szellem néprajza, A fizika úttörői, Bevezetés a szerves kémiába stb.) minden gyermek megtalálja a neki szükséges művet. Egy kis diák kérdésemre azt válaszolta, hogy ő mind a „neki megfelelő azaz kalandos művet" keresi, na-

gyobb diákok nemcsak szabad érdeklődésük tárgyait, de kötelező olvasmányaikat is itt találják meg s láttam 10—12 éves leánykákat, akik „egymásnak segítenek" könyveket keresni. Ezt az elkerített helyet jól megválogatott fali képek és meseillusztrációk díszítik.

Szép kezdeményezés, mely megindítása óta tagadhatatlanul szépen fejlődött, de még a fejlődés nagy útja áll előtte. A könyvtár anyaga elegendő és a három könyvtáros talán akkor is elláthatná a munkát, ha külön helyiség szolgálna olvasóterem vagy meseszoba, előadó terem gyanánt. Ilyen módon ma leginkább a Pedagógiai Szeminárium helyiségeiben lehetne berendezkedni és csak a békés időkre vetíthetjük azt a reményt, hogy a főváros minden kerületében egy jól megszervezett gyermek- és ifjúsági könyvtár szolgálja a felnövő nemzedék kultúrális fejlődését.

Kemény Gábor.

A Délmagyarországi Nevelők Egyesületének Középiskolai Szakosztálya három vitadélutánt szentelt a megjelenő új Érettségi Utasítás várható illetve kívánatos módosításainak (okt. 22, okt. 29. és nov. 12.). Szűcs Lajos mint vitarendező mutatta be tervezetét. A hallgatóság a legapróbb részletekig megtárgyalta és alapos hozzászólásokkal ajánlott kisebb módosításokat. Egyhangúan megegyezett a gyűlések közönsége az előadó-ajánlotta alapelvekben t.i. hogy 1.) legyen az új Érettségi Utasítás tökéletes összhangban a Tantervvel és Utasításokkal, 2.) Erélyes központosítással (az egész országban azonos tételekkel) biztosítson egységes szinvonalat és 3.) túlnyomó írásbeliséggel (a teszt rendszerrel is!) tegye lehetővé a jelöltek minél többoldalú megvizsgálását.

A nov. 12-i előadóülés főtárgya Tettamanti Béla „A szókincs szerepe a nyelvtanításban" c. fejtegetése volt. Négy esztendő munkájának eredményeképen a közeljövőben fog megjelenni az előadónak egy tanulmánya, amelynek első részét mutatta be a jelenvoltaknak. Megvizsgálta a középiskolában használatos német nyelvkönyveket a szókincs szempontjából s a Bitter-Puhr tankönyvek alapján megállapította, hogy a III. osztályban 1203, a IV. osztályban 2116, az V.-ben 3734 szó fordul elő. Mennyi marad ezekből meg? Az egyké esetben szereplő szavakat nem számítva a növendékek 613, 670, illetve 946 szót tudnának a III., IV., ill. V. osztály végén. A kötelező beszédgyakorlatok azonban szükségszerűen felfrissítik az előző évek szókészletét is, ennek következtében IV. o. végén 968, V. végén 1508 szónak kellene rendelkezésre állni. A tárgyi szócsoportoknak az Utasítás szellemében végzett gyűjtése elkerülhetetlenné teszi, hogy a szócsoportokat a tanár ki ne egészítse néhány közkeletű szóval, amelyek mind nem kaphattak helyet a tankönyvben. Így a német tanulás harmadik esztendejének a végén 2100-ra tehetők azoknak a szavaknak száma, amelyekkel a tanárnak számolnia kell. Mivel a nyelvtanulás eredményességének a kulcsa a szókincs aktivitása, nyilt kérdés marad, hogy miképen tudja a tanár a szavaknak ekkora tömegét állandóan ébrentartani? Termékeny vita követte az előadó szavait. A vita során Mester János az egyesület elnöke, a szótanulás lélektani feltételeiről szólott, Szűcs Lajos a hangulati velejáró fontosságát hangsúlyozta, Puhr Ferenc szerint a tankönyvírók s a nyelvész pedagógusok érdeklődése várja a jelzett tanulmány mielőbbi megjelenését.

A diáklevelezés az ifjúságnevelés szolgálatában. *Hodinka László* a Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny legutóbbi számában áttekintést nyujt a diáklevelezés fejlődéséről. A Tanáregyesület élőnyelvi szakosztálya a tavalyi iskolaév eleje óta különös lendü-

lettel szervezi az egyes nemzetek középiskolai tanulói, valamint a magyarországi intézetek növendékei között a diáklevelezést. Többféle szempontból kell ezt értékelnünk. Ha hazánk keretén belül maradunk, az egyes vidéki középiskolák tanulóinak egymásközötti levelezése valójában a magyarság és Magyarország megismerésének szolgálatában áll, a fővárosi és vidéki diákok között a nagyvárosnak a vidékkel való kapcsolatát mélyíti el. De az egymásután visszatért három országrész felnövekedő fiai és a volt csonkamagyar országi ifjúság között is ezer lelki szálat szőnek a levelek s ugyanez elképzelhető az egyes nemzetiségek felé is. Ugyhogy a diáklevelezés kitűnő eszköz a magyarság lelki egységének minél szilárdabb megalapozására és a velünk egy hazában élő masajkú népekkel való megértés útját is egyengeti. A külföldi levelezés irányulhat az idegenben élő magyar fiatalság felé és így ápolhatja bennük a magyarsághoz tartozás tudatát. A *Láthatár* januári számában Dobossy László igen figyelemreméltó cikket szentelt a franciaországi, nevezetesen párizsi magyar iskolák feladatainak. Az általa vázolt nevelői tervbe szépen beilleszthető az ottani ifjúságnak a hazai fiatalsággal való levelezése, mint élő kapcsolat és állandó ösztönzés. Ilyen levelezést tervezett Sziklay László annak idején a csehszlovákiai magyar középiskolásokkal s csak az akkor indokolt túlságos politikai elővigyázatosság hiúsította meg szép tervének valóraválását. Igen fontos lenne ma is, hogy a határon túl maradt magyar középiskolásoknak meglegyen a kapcsolatuk az itteniekkel, de erre sem érett még meg a helyzet. A magyarságon kívüli külföldi levelezés a baráti nemzetekre szorítkozik. A legélénkebb talán a finnek felé, ahol mind a német, mind a francia nyelv szóhoz juthat. Németország és Olaszország középiskoláival is szépen fejlődik a levelezés mind egyéni síkon, mind pedig az u. n. társintézetek között. A francia nyelvű levelezés persze nagyobb nehézségekbe ütközik, inkább csak a svájci franciákkal lehetséges. Az ilyen idegennyelvű levelezésnek didaktikai értéke nyilvánvaló. Az élőnyelv tanításánál a főnehézség éppen abban rejlik, hogy a leckén át csak rendkívüli leleményességgel valósítható meg az az életközösség, amelyet ilyen nyelv természetes légköre megkövetel. Ha levelezés indul meg az illető nyelvet beszélő hasonlókorú ifjúsággal, egyszeriben megvan az élettel való kapcsolat, szemmelláthatóvá lesz a nyelvi jelenségekkel való minden keserves küszködés közvetlen értelme, hisz társakat szerez, látókört tágít, idegen nemzetek szellemi felfogásába, lelkületébe, mindennapi életébe enged betekinteni, sőt életreszóló barátságot, a személyi kapcsolat lehetőségét és az egymástlátogatás örömét rejti magában. Ha osztályok leveleznek, egyszeriben megoldódik az idegen nyelven való írásbeli megnyilatkozás kérdése, az egész osztály összeadja tudását, hogy kitegyen magáért és méltó levelet küldjön a külföldi társaknak.

Mindent egybevetve igen szép munkát végez az Élőnyelv Tanárainak Szakosztálya a K. T. K. K.-irodáján át, amelynek Hodinka László a vezetője és a Barcsa-utcai Madách-gimnázium a székhelye. Ebbe a törekvésbe minél több iskola ifjúságának kellene bekapcsolódnia, hogy tényleg a magyarság minden részéből fussanak ott össze a szálak és vigyék szét a fiatal magyar lélek bontakozó értékeit saját nemzettestvérei, másajkú néptársak, idegenben élő magyarok és külföldiek felé.

(k. j.)

Árpád nyomda nyomása Szeged. Nyomdáért felel: Szittner János.